חוברת ג׳

קול יוצאי קרמניץ

בישראל ובתפוצות

חוברת ג׳

תל אביב, ז׳ אב תשכ"ח,
1 באוגוסט 1968

התוכן

מס׳ העמוד

במקום הקדמה - המערכת 1

לו כולם היו כמוהם.... - מנוס גולדנברג 2

ביטאות שלחמו - קרמניץ; י. ברגמן- מכתב מקרמניץ 5

בשל זוג שטיוועליעטן-בנימין ברשפ 6

אישים ילידי קרמניץ - י. רוכל 8

ד"ר מארק כ"ץ; ד"ר זאב חסיד.

פעולות הסעד - שמואל טיטלמן 10

והדרת פני זקן - מ.ג. 10

דוד רובין, אלעזר בריק

קשרים עם בני עירנו שבחו"ל - מ.ג., י.ר. 11

מכתב מארגנטינה, בקורו של זאב שנידר, בקורו של יצחק וקמן, אורחים מארגנטינה, סכומים שנתקבלו מחו"ל, 20 שנה לארגון בארגנטינה, ברוכים הבאים - מקס דסר, דוד רפפורט

ביום השנה לנפילתם של בנינו - מ.ג. 15

יעל ירון; אבשלום צידון; אלי רגב.

הלכו לעולמם - דברי זכרון לנפטרים - מ.ג. 16

צירה ברנשטין, בלה גרינברג, אברהם פייאר, שרה פרידל, רוחמה רוכל.

פסיפס: יוסף אבידר, משה כגן, קבלת אורחים, טבלת זכרון. 18

בעריכת החוברת לקחו חלק: מנוס גולדנברג, יצחק רוכל, מרדכי אות-יקר, אברהם ארגמן, יהושע גולברג, שמואל טיטלמן.

עצוב גראפי: הח׳ ארגמן.

תרגומים - ע"י מ. גולדנברג, רחל נדיר, ש. טיטלמן, י. רוכל.

מחיר החוברת -.2 ל"י

העפס נומער 3 | תל-אביב, ז׳ אב תשכ"ח
דעם 1-טן אווגוסט 1968

אינהאלט

זייט

אנשטאט אנ׳ אקדמה – די רעדאקציע 19
זכרונות פון דער קהלה קדושה קרעמעניץ – מענדל מאזעס 20
קעמפפענדיקע געטאס – קרעמעניץ – יוסף בערגמאן 26
מאיסיי באריסאוויטש גאלדפארב – יוסף פאק 27
פערזענליכקייטן פון קרעמעניצער אפשטאם – י. רובל 30
ד"ר זאב חסיד; ד"ר מארק כץ.
אונדזער הילפס טעטיקייט – שמואל טייטעלמאן 31
והדרת פני זקן – מ. גאלדענבערג 32
דוד רובין, אלעזר בריק
פארבינדונג מיט אונזערע לאנדסלייט אין אויסלאנד – מ.ג., י.ר. 34
בריוו פון ארגנטינע –מרדכי כץ, דער קרעמעניצער פאראיין
אין ארגענטינע פייערט זיין צוואנציק יאריקן יובילעאום;
באזוך פון וואלף שניידער; באזוך פון יצחק וואקמאן;
געסט פון ארגענטינע; תרומות פון אויסלאנד; ברוכים הבאים:
מאקס דעסער; דוד ראפאפארט.
צום יארצייט פון די געפאלענע זין אונדזערע – מ.ג. 39
יעל ירון; אבשלום צידון; אלי רגב
הלכו לעולמם – צו זייער אנדענק – מ.ג. 41
צירה בערנשטיין; בעלא גרינבערג; אברהם פייער; שרה פרידעל;
רוחמה רובל.
צוליב א פאר שטיוועלעך – בנימין בארשאפ 43

אנטיילגענומען אין ארויסגעבן די העפט האבן: מאנוס גאלדענבערג, יצחק רובל, מרדכי אטיקער, אברהם ארגמן, יהושע גאלבערג, שמואל טייטעלמאן.
גראפישע טייל – דורך א. ארגמן.
איבעזעצונג – מ. גאלדענבערג, רחל נדיר, ש. טייטעלמאן, י. רובל.

פרייז פון העפט –.2 ל"י

במקום הקדמה

"למערכת קול יוצאי קרמניץ"

חברים יקרים!

תודה מקרב לב על החוברת מס' 2 ששלחתם לי. מאת הח' ווקמן קבלתי את הראשונה. שתיהן נאות מאד. ניחוח עירנו קרמניץ עולה מכל שורה הכתובה על ידיכם. צללי נוסטלגיה מעברנו הלא רחוק כל-כך כאילו משתלטים ועוטפים אותך כטלית ביום-כפור בתפילת "כל נדרי", בקראי את המאמרים הקצרים על עירנו שטופת דם ודמע !!

ידידים יקרים !

החוברת שנשלחה על ידכם קרבה אותי לקרמניץ החביבה עלי.

מספיקה עובדה זו כדי לאחל לכם "יישר כח". אני חוזר ומדפדף בחוברת בהתרגשות רבה, בהיתקלי בשמות של ידידים ומכרים מזמנים עברו.

... כן, בני עירי החביבים !

כשרק ראיתי את הכותרת "קול יוצאי קרמניץ" נתגלתה בפני קרמניץ שלנו עם האותיות המוזהבות מעל בית הכנסת הגדול "בית קדשנו ותפארתנו", ויתר בתי-הכנסה וכל אותם הפרנסים העוסקים בצרכי צבור, וכן "ייברייסקאייע אוטשילישטשע" - (בית הספר היהודי) ומדרגות ביתו של ר' נחמן השען שהתחבבו משום מה על העגלונים, ושם הרגישו עצמם בנוח, ועוד הרבה תמונות אחרות הקרובות ללבי.

החוברת שלכם היא נהדרת. אני שמח לקרא בה ולהרגיש את עצמי כחלק מקרמניץ היהודית. אחדים מהמאמרים גרמו לי צעד עד כדי דמעות.

מן הראוי לציין שגם בימים גורליים אלה, בהם נתונים בני עירנו בישראל, הם מצאו את הזמן והסבלנות להוציא לאור את החוברת "קול יוצאי קרמניץ", המקשרת אותנו עם כל בני עירנו באשר הם, על ידי כך מחזקת היא ומגבירה את "זכר קרמניץ".

תודה על חוברת "קול קרמניץ" ועל פרסום הדברים המעניינים על אמוץ קהלתך. מובטחני שהדברים ימצאו הד בקרב יוצאי קרמניץ.

יישר כחכם לקריאת העליה שהפניתם אל יוצאי העיר שבחוץ-לארץ.

בהוקרה
ובברכה,

גדעון האוזנר

כאלה הם ההדים המגיעים אלינו מאת קוראי חוברות-קרמניץ בארצות שונות. הריגוש החם הזה של אחינו יוצאי קרמניץ מלווה אותנו בעבודתנו ומשמש דחף להופעתן הסדירה של חוברות אלו, להגברת הקשר בין בני עירנו באשר הם שם.

- - -

חומר רב נצבר בשביל חוברת זו, ולא פחות מזה צפוי לחוברות הבאות. לכן שינינו הפעם ממנהגנו ונתנו מאמרים אחדים בשפה אחת בלבד, ואחדים תרגמנו רק באופן תמציתי, וזה כדי שהחוברת לא תחרוג מגבולות אופטימליים. עם זאת אנו ממליצים בפני קוראינו שיעיינו גם בחומר שניתן רק בשפה אחת.

- - -

את החוברת ג׳ אנו מגישים לקראת יום האזכרה השנתית לקדושי קרמנץ, ושולחים אותה בדואר יחד עם ההזמנה לאזכרה.

החברים מתבקשים להעביר ככל ההקדם את מחיר החוברת 2.- ל"י יחד עם החוב בעד החוברות הקודמות.

ה מ ע ר כ ת

- - -

מנוס גולדנברג

ל ו   כ ו ל ם   ה י ו   כ מ ו ה ם . . . .

(כיצד ניצלה נערה יהודיה בקרמניץ ע"י כת האבנגליסטים, המכונים "שטונדיסטים")

בכל ספורי האימה על חייהם ומותם של בני-עירנו בימי הכיבוש הגרמני מזדקף בכל סיוטו היחס העויין מצד האוכלוסיה הנוצרית אל שכניהם היהודים, בולטת "השמחה לאיד".

על רקע קודר זה, מאיר באור משנה המעשה של אחדים מבני עירנו וסביבתה להצלת חיי ילדה יהודיה.

מי הם האנשים האלה, שסיכנו את חייהם וחיי בני משפחתם למען הדבר הזה ?

היו אלה פשוטי עם, שבחפושיהם אחרי אלהים אמת, מרדו בכנסיה הפראבוסלאבית על כמריה וסמליה ועברו למחנה האבנגליסטים. הם סבלו לא מעט כתוצאה מזה, והיו מנודים ונלעגים על ידי שכניהם ואף קרוביהם, שהיו מכנים אותם בשם "שטונדיסטים" ואת תורתם "שטונדה". כנוי של גנאי. רבים מאתנו ודאי זוכרים עוד את אותו הבית מאחורי הפ.ק.או. , בו היו האבנגליסטים מתכנסים בימי ראשון וחג בלי כמרים ובלי איקונין. הם זוכרים בודאי גם את התפילות והמזמורים שהיו שרים בהתלהבות ובדבקות גדולה, אחרי שבוע של עמל.

את תאור המעשה שמעתי לפני כ-12 שנה מפי אשה צעירה, בתל-אביב. ישבה אז על ידי ריננה ברנשטיין ז"ל ושנינו הקשבנו לדבריה שנאמרו בהתרגשות רבה, כשהיא חיה מחדש את כל מה שעבר עליה.

לצערי הרב, לא נשמר בידינו שמה וכתובתה של האשה הזאת.

את ספורה אני מוסר (בגוף ראשון) כפי שרשמתיו מפיה.

* * *

בגיטו רדזיבילוב, כמו בכל הגטאות, קצר הרעב מדי יום ביומו את קצירו. כדי להחיות את נפשותיהם של בני משפחתי הייתי אני, הנערה בת ה-13, מתגנבת לעבר השני של חומת הגיטו ושם אצל גויים מכרים הייתי משיגה איזה שהם מצרכים ומביאה מתוך סכנת נפש הביתה.

פעם בשובי מסיור כזה, הודיעו לי אמי וסבי שעומדים לחסל את הגיטו בימים הקרובים ביותר, והם דרשו בתוקף ממני שאברח. עשיתי כעצתם ובלילה הגעתי לביתו של אכר ממכרינו. הוא החביא אותי בתוך ערימת חציר שבחצרו. בבוקר ערכו גרמנים אצלו חיפוש, הם חטטו בערימה בעזרת קילשון אולם למזלי לא פגעו בי.

האכר פחד להחזיקני אצלו והעביר אותי לביתה של עוזרת הבית שלנו לשעבר, אבנגליסטית. אחרי שהייתי אצלה כיומיים הגיעה אליה בת-עירי שבכל דמתה לאוקראינית. את שתינו לא יכלה להחזיק שם, לכן עברנו לבית עזוב. אבל כשהתחילו החיפושים בכפר החלטנו להפרד.

האכר שהסתירנו בערימת החציר הוריד אותי לתוך באר בשדה. הוא חפר כוך באחד מקירותיה ובו שכבתי ביום. בערבים הוא היה מעלה אותי ונותן לי לאכול.

יום אחד שמעתי קולות בפתח הבאר. היה זה דו שיח בין שני גרמנים. פתאום נשמעו יריות ושריקת כדורים. הגרמנים ירו לתוך הבאר . אך הכוך הגן עלי מפגיעתם. אחרי שהגרמנים הסתלקו החלו הרועים לזרוק לתוכה אבנים כבדות. המשכתי לשבת במקום מחבואי זה עוד מספר ימים. אולם לאכר נודע שמישהו משכניו ניגש לבנות בית בקירבת מקום, אז העביר אותי לכפר קריגי, לביתה של אשה אבנגליסטית בשם פולטורק. היא מצדה העבירה אותי אחרי זמן קצר לאבנגליסט אחר בכפר מוקרי הסמוך. שמו היה טבצ'וק. בנו היה בנדרוביץ (בנדרה היה מנהיג אוקראיני לאומני ששיתף פעולה עם הגרמנים בהשמדת היהודים). טבצ'וק החביא אותי באסם התבואה שלו. בנו היה בא לעתים קרובות לאסם לקחת תבואה. כל היום שכבתי שם בלי תנועה ובצום, ובערב היו מביאים לי תפוחי אדמה. פעם הקשבתי לשיחה בין הבן והאב. הבן שאל את אביו אם זה נכון שהוא מחביא יהודיה. האב כאבנגליסט לא יכול היה לשקר ולכן שתק. רעדתי כולי, שיני נקשו. פחדתי נורא, שהבן ישמע את נקישת שיני בתוך הדממה ששררה ברגע ההוא באסם.

כשבוע אחרי המקרה הזה הגיעו לביתו של טבצ'וק סנדלר נודד, אבנגליסט מקרמניץ בשם אולייניק, טבצ'וק סיפר לו שנמצאת אצלו נערה יהודיה. שניהם באו לאסם האפל ולאור הנר נגלה להם המראה שלי שהיה בודאי איום, כי כולם, שניהם וגם בני המשפחה, שבפעם הראשונה ראוני נסוגו בבהלה. נראה היה שהם היו מזועזעים.

אולייניק הציע לטבצ'וק להעבירני לקרמניץ. ביום הראשון הקרוב השכיב אותי טבצ'וק בעגלתו וכיסה אותי בקש, על ידו הוא הושיב את בתו, כדי שלא יהיה מקום לטרמפיסטים.

סכום כסף . אחרי כן אמר לי שהוא יודע היטב את מצבו העגום של אוליניק ומצא בין הנוכחים אדם אחד שהסכים לקחתני לביתו, לכפר אשר בקרבת רדזיבילוב. מובן, שנאחזתי בהצע. זו ועברתי לביתו. באותו כפר, בבית גיסתו, התחבאו כמה יהודים. מארחי הביאני אליהם כדי להכירם. היתה זו משפחה גדולה, בשם טשרניק, מרדזיבילוב (האשה - בת קרמניץ). אך כעבור זמן קצר גילו אותם הגרמנים והוציאו את כולם להורג. כשנודע לי הדבר - חליתי שוב. בביתו של אבנגליסט זה, בכפר שליד רדזיבילוב, התחבאתי עד אשר הגיעו הרוסים, אז החזיר אותי מארחי לקרמניץ. אך הרוסים היו שם רק יומיים, ומשעזבו, חזרו הגרמנים. אחרי כן הביאוני למינזר בו היו כמה נזירות. הם הלבישוני כאחת מהן. עברו כשבועיים ושוב הגיעו הרוסים.

אשתו של אוליניק באה אז למנזר והוציאה אותי. הרוסים התחילו לחקור את מצבי. רגלי היו נפוחות, נשענתי על מקל, קולי היה מוזר, כי חדשים רבים לא דברתי, גם לא במנזר, כי פחדתי שיכירו כי אני יהודיה.

בעיר היו הרבה בתים ריקים, ושיכנו אותי באחד הבתים, שם פגשתי יהודי בשם יוסף מרגלית, כבן 30 בערך. הוא התחבא כל הזמן ליד שומסק בכפר. אחיו הצליח להמלט לרוסיה. הוא כנראה היה ממשפחת קצבים. וכן נפגשתי עם בחור אחד גבוה וצנום כמקל, שהתחבא כל הזמן במערה בהרים. הייתי בקרמניץ כחודשיים אחרי גירוש הגרמנים.

האבנגליסטים הביאו אוכל לאלה שנשארו בחיים. התהלכנו בעיר חופשיים ואז באתי לאוליניקים להודות להם על כל מה שעשו למעני. באותו רגע נכנסה השכנה שהיתה אופה להם, היא ראתה פתאום שהכלב קופץ ומתרפק עלי ואז אמר אוליניק בנוכחותה:"הנה הכלב הזה לא היה מתקרב אליך כשהתחבאת כאן ועכשיו הוא קופץ עליך. הכלבים יותר טובים הם מבני אדם".

אחרי זה נסעתי לרדזיבילוב ועבדתי שם בדואר. עלה בידי בתקופה ההיא להציל את מנהיג האבנגליסטים שנאסר על ידי השלטונות הרוסיים. היהודים היו אז בעלי זכויות יתר ויחד עם אחרים עזרתי לו במה שרק אפשר היה.

- - - -

תם הסיפור. אינני יודעת מה הם עיקרי האמונה של כת האבנגליסטים. אך יודעת אני שבקרב האנשים הפשוטים והתמימים האלה, נשמר רגש אנושי גם בזמן שהמשטמה והרצח השתוללו מסביב, ואנכי חבה להם את חיי.

- - - -

<u>יוסף ברגמן</u>

גיטאות שלחמו. קרמניץ

(הודפס בירחון "סאוועטיש היימלאנד", מוסקבה, מס' 4, אפריל 1968) .

קרמניץ. עיר גדולה יחסית בפלך טרנופול שבאוקראינה.

בעיר זו התקיים ארגון מחתרת של נוער, מאורגן יפה, שהצליח להצטייד בנשק ואפילו בתעודות גרמניות שאיפשרו לחבריו חופש-תנועה. האירגון תיכנן לפתח בקרב נגד

עם חשיכה הגענו בשלום לקרמניץ, לביתו של אוליינצ'יק הסנדלר האבנגליסט, היה זה בית עני ביותר, מלא ילדים קטנים. כלבם התנפל עלי בשצף קצף, אך עד מהרה השלים עם נוכחותי ואף היה עולה לתנור לארח עמי לחברה. מקומי הקבוע היה על התנור, אך כעבור ימים אחדים התברר שדרוש גם מקום מחסה "אלטרנטיבי". אחת לשבוע היתה באה אליהם שכנה לאפות לחם בתנור של אוליינק, ומה ייעשה בי באותו יום ?בהתיעצות משפחתית הוחלט לחפור בור ברצפת החמר, שמה הורידו אותי וכיסו את הבור. שרר שם מחנק נורא והנר שהדלקתי כבה מחוסר אויר. סבלתי נוראות מהחום ומהמחנק וכל רגע חשבתי שאתפרץ החוצה ויהיה מה שיהיה. אך המחשבה שהגרמנים יתפסוני עצרה בעדי. מקומי הקבוע היה על התנור, אך בבוא השכנה לאפות לחם - הייתי יורדת לבור.

והנה צרה חדשה. הגרמנים החלו במצוד אחרי אוקראינים צעירים כדי לשלחם לעבודה בגרמניה, ובאחד הימים הגיעו במפתיע אל השכונה של אוליינק, מעל בית הקברות היהודי, בסביבות ההר צ'רצ'ה. לא היה כבר זמן להוריד אותי אל תוך הבור ולכסותו, לכן החביאו אותי מתחת לשולחן וכל תשעת הילדים של אוליינק התישבו מסביב לשולחן כדי להסתירני. ילדים אלה ידעו לשמור בסוד את דבר המצאי אצלם, מבלי לגלות זאת לחבריהם הקרובים ביותר, במשך כל הזמן .

באחד הימים חליתי קשה ושכבתי על התנור כשכל גופי נפוח. והנה הופיעו שוב הגרמנים "החוטפים". אשתו של אוליינק סיפרה להם שאני בחם האילמת, חולה מאד. הם הציצו על התנור, עשיתי עליהם כנראה רושם קשה, ובתנועת יד שהביעה בוז ותועבה הסתלקו מהבית חיש מהר.

כך עבר חודש ימים, לא יכולתי לשהות שם עוד, ראיתי שהם בעצמם רעבים ללחם. אשתו של אוליינק יצאה לכפרים לבקש אוכל ואני נלויתי אליה. בדרך פגשתי אשה אבנגליסטית שהכרתיה ברדזיבילוב, היא לקחה אותי לביתה והציעה לי שאסרוג לה אפודה. ישבתי בעליית הגג ועשיתי את מלאכתי, והנה באה בריצה שכנה שלהם ובישרה לנו בבהלה שמתקרבים לבית חוליה של שני גרמנים ושנים באנשי המשטרה האוקראינית.

התעטפתי במטפחת ראש ויצאתי נגדם. הם לא שמו לב אלי. בקרבת המקום היתה טחנת קמח עזובה, שכבתי בה כל היום, בשחזרתי לבעלת הבית שלי סיפרו לי כי הגרמנים חיפשו בכל הבית וזהו סימן שמישהו הלשין.

הצעתי לבעלת הבית שאגמור בכל זאת את סריגת האפודה והיא הסכימה.

היא היתה מביאה לי למקום מחבואי שבעליה את האוכל, ואת הצרכים עשיתי בדלי, שהיתה מריקה אותו כל יום. לא ידעתי אפילו מי הם בני משפחתה, אך היה לי טוב שם כי יכולתי להציץ דרך החלונות החוצה.

שלושה שבועות סרגתי, וכשגמרתי הציעה לי האשה לחזור אל בית אוליינק. ואכן כך עשיתי. בעלת הבית בעצמה ליוותה אותי ולקחה אתה גם בשבילם לחם וקמח. אצל אוליינק קבלו אותי יפה, אולם לא הייתי שם הרבה זמן הפעם. לא יכולתי לראות כשהם מחלקים אתי את פת הלחם החסרה לילדיהם הקטנים. האבנגליסטים היו עורכים מדי פעם בפעם טקסי טבילה. אוליינק הזמין אותי לבוא עמו לאחד הטקסים והסכמתי לכך. אחד מהמשתתפים בטקס, איש רדזיבילוב, הכיר את כל משפחתי, והוא ממנהיגי העדה האבנגליסטית. ראשית כל הציע לי

הכוחות הגרמניים מחוץ לגיטו, מתוך הנחה שיהיה בידם למנוע מהס.ס. לחדור אל תוך הגיטו. אך בזאת הם שגו. ביום 9 בספטמבר 1942 הוקף הגיטו במפתיע ע"י שוטרים וז׳נדרמים והחברים הצעירים של האירגון המחתרתי לא הצליחו כבר לפתוח בקרב עם הגרמנים מחוץ לחומת הגיטו. אז החל מאבק עקשני בתוך הגיטו עצמו. ביום הראשון של הקרב נהרגו ששה גרמנים, ביום השני - עשרה, וביום השלישי הציתו הלוחמים עצמם את הגיטו. שבוע תמים נמשכה השריפה והקרב נמשך, עד אשר האחרון מלוחמי הגיטו נפח נשמתו.

- - -

הערת המערכת

אנו מביאים את הרשימה של יוסף ברגמן כלשונה.

יחד עם זאת מחובתנו להעיר כי בסיפוריהם של שני הניצולים מגיטו קרמניץ, בצלאל שווארץ ובלה ספר-קפלן, שתיארו במפורט את השמדת יהודי קרמניץ בספר "פנקס קרמניץ" - אין אישור לעובדות המובאות ע"י מר ברגמן, הן בדבר התקוממות מאורגנת והן בדבר שריפת הגיטו ע"י היהודים עצמם.

- - -

מכתב מקרמניץ

מר ווקמן הנכבד,

כולנו , שרידי היהודים בקרמניץ, אסירי תודה לך על תשומת לבך. כל מה שעלינו לעשות בבית הקברות עשוי כבר. תקענו 80 עמודים ברווח של $2\frac{1}{2}$ מטר מעמוד לעמוד וחיברנו את העמודים בצינורות ברזל. נטענו במקום 100 עצים. באביב אצבע את הגדר ואשלח לכם תצלום. אל דאגה, הכל יהיה בסדר. כעת יש לגיא ההריגה מראה של בית קברות מסודר.

הנני מאחל לך כל טוב, דרישת שלום ותודה לידידי ברשפ.

בכבוד רב,

ישראל מנדל

קרמניץ, 10 בינואר 1968

- - -

בנימין ברשפ, ניו-יורק

ב ש ל ז ו ג "ש ט י ו ו ע ל י ע ט ן" (נעלי שבת)

דברי מבוא

חברנו הישיש והמכובד בנימין ברשפ, הנמצא בניו-יורק זה 65 שנה, הוא המייסד של "ארגון יוצאי קרמניץ" שם, אשר בזמנו פעל גדולות לקליטתם של המהגרים מקרמניץ ולהפגת ההרגשה של נכר בארץ החדשה. מר ברשפ התכוון לבקר בארץ בקיץ זה יחד עם כל יוצאי חלציו,

אך מפאת חולשתו נדחתה הנסיעה. אנו מאחלים לו בריאות ואריכות ימים, שיוכל לבצע את בקור במועד אחר. בינתיים הוא שולח לנו טבלה מברונזה בשביל "ספריית ריב"ל". מר ברשפ הוא איש עמל כל ימי חייו, נגר במקצועו, והוא רואה בעמל כפיים את "האידיאולוגיה" שלו. ב"פנקס קרמניץ" פורסם מאמרו "עיר של מלאכה", שם הוא מונה בגאווה עשרות מיני מלאכה בהם עסקו אנשי קרמניץ. עתה שלח לנו מר ברשפ חוברת של זכרונות, ואם כי הוא מעיד על עצמו שאיננו "כתבא רבא" - הרי רשימותיו כתובות בהומור רב והן משקפות זווית מעניינת של הווי העיר קרמניץ לפני עשרות בשנים, וכן את דרכי ההגירה לארצות הברית באותם הימים. להלן - אחד הקטעים מזכרונותיו. קטע נוסף ניתן בחוברת הבאה.

י. ר.

- - -

בשל זוג "שטיוועליעטן" (נעלי שבת)

(קטעי זכרונות)

- - - ועתה באתי לספר לכם כיצד הגעתי לאמריקה בשל זוג "שטיוועליעטן". ומעשה שהיה כך היה.

הייתי אז בן 17 ועבדתי כשוליה בבית המלאכה לנגרות של אבי, אך כבר אז הייתי בעל מקצוע מעולה במלאכת הנגרות. חברי עבד כשוליה אצל וולף הסנדלר, שהיה עושה נעליים משופרא דשופרא. והנה נכנס אליו "פריץ", אחריו נכרך "שייגיץ", ומזמין אצל ר' וולף זוג "שטיוועליעטן" ב-9 רובל ומשלם דמי קדימה $4\frac{1}{2}$ רובל. ביום ה' לשבוע בא שוב "הפריץ" עם ה"שייגיץ" לקבל את הנעליים, והנה אינן לפי מדתו, קטנות מדי. צריך איפוא לתפור לו זוג נעלים אחרות. אך וולף הסנדלר זקוק - ויהי מה - ל-$4\frac{1}{2}$ הרובלים שהפריץ צריך עוד לשלם לו, אחרת אין לו לצרכי שבת. מה עושים ? שולח הוא איפוא את בנו - הוא חברי - למכור את הנעליים בחצי המחיר ובלבד שיוכל לעשות את השבת. חברי פונה אלי ומציע לי את "המציאה". אנכי מודד את הנעליים והנה הן בדיוק לפי מדתי. והנעלים יפות להפליא, אפילו בחלומי לא ראיתי שכמותן. ידעתי את המקום שאבי מחזיק בו את הכסף, בתוך הספה הישנה, הוצאתי משם $4\frac{1}{2}$ רובל בשעה שאבי נעדר מהבית, וקניתי את הנעלים. כאשר חזר אבא הראיתי לו את הנעלים ומתפאר בפניו שקניתי אותן בחצי המחיר. ואיפה לקחת כסף ? - שואל אבא. בתוך הספה - עניתי לו. אבא רגז, צעק וצעק, האם חדל כבר להיות אבא ? אין שואלים אותו עוד ואני עושה על דעת עצמי, כאילו אני הוא השולט בבית. אם זו התנהגותך - אינך עוד בני, וחסל!

כשנרגע אבא וחדל לצעוק, אמרתי לו כי הכסף שלקחתי כספי הוא, משכר העבודה שחסכתי לי. אך אם אתה כה רוגז, הרי לך הנעליים, תחזיר אותן לוולף הסנדלר, אך אני לא אעבוד אתך עוד, אני יוצא מרשותך.

הסכסוך עם אבי פגע בי קשות, והחלטתי החלטה נועזה - לנסוע לאמריקה. הלכתי אל דודי אביש, אף הוא נגר, וביקשתי לעבוד אצלו חודש ימים כדי להרוויח להוצאות הדרך לאמריקה. קבלתי אצלו עבור עבודתי אוכל ולינה ועוד 20 רובל במזומן. נפגשתי עם איציק "סבורשצ'יק" (גובה מסים) שהמציא לי "פאס" תמורת 50 קופיקות. נפרדתי מכל ידידי ומבני משפחתי ויצאתי בדרך לאמריקה, ואני בן 17. אבי התפייס עמי ואף ליווה אותי עד רדזיבילוב, שעל גבול אוסטריה, הזיל דמעה והבטיחני שלמרות הכל ילד טוב אני. היה זה בשנת 1903. "גנבתי" את הגבול - והנה אני בארץ זרה, בעיר ברודי, ובכיסי 20 רובל. ומברודי - ללמברג.

עד מהרה נוכחתי לדעת שב-20 רובל לא אגיע לאמריקה. בלמברג נפגשתי עם יהודים עוברי אורח כמוני ולפי עצתם פניתי אל מוסד להגירה שהדריך אותי כיצד להגיע לרוטרדם. נסעתי מעיר לעיר, בכל מקום התעכבתי ימים אחדים, השגתי עבודה בנגרות ושכר העבודה הספיק לי להמשיך בנסיעה, וגם חסכתי לי כסף לכרטיס-נסיעה באניה, מרוטרדם לניו-יורק. ובאוגוסט 1903 הגעתי למחוז חפצי, היא ניו-יורק.

שש שנים עבדתי כפועל שכיר, ובשנת 1909 הפכתי להיות עובד עצמאי, בעל נגריה משלי. בשנת 1912 באתי בברית הנשואין עם בחורה יהודיה הגונה, היא אשתי שתחיה. יש לנו בן ושתי בנות, ששה נכדים ושלשה נינים, והמשפחה כולה חיה בשלום.

ברבות הימים הבאתי גם את הורי לאמריקה. במשך כל השנים שעבדתי במקצועי היה לי שם טוב בין יהודים וגם בין לא-יהודים. קיימתי עם כולם יחסים טובים, לבביים ואנושיים. גם את בני עירי שבניו-יורק מחבב אני והם מחבבים אותי.

זו פרשת נסיעתי מקרמניץ לאמריקה, וכאמור התחיל הענין בזוג של נעלי שבת.

- - -

אישים ילידי קרמניץ

ד"ר מארק כץ

בנו של ד"ר בן-ציון כץ, מי שהיה מנהל בית ספר "תרבות" בקרמניץ, נכדו של ר' משולם כץ (מראשוני ה"משכילים") מצד אביו, ושל ר' משה רופל (סוחר אמיד ועסקן צבורי מובהק) מצד אמו. בנעוריו קראו לו "מארא", ואמרו עליו שהוא מתימטיקאי מיום הולדו. טיפוס של "עילוי", הצטיין מילדותו בזכרון בלתי רגיל: כאשר קראו לפניו סיפור בהיותו בן חמש - ידע לחזור עליו בעל פה. קיבל חינוך יהודי (אך לאו דוקא מסורתי) ולאחר גמר הליציאום נתקבל בגיל 16 לאוניברסיטה בלבוב, בפקולטה לפיסיקה ולמתימטיקה, והפרופסור שלו העיד כי זה עשרים שנה לא היה באוניברסיטה תלמיד מרמתו בשטח המתימטיקה. בשנת 1938 הוא נשלח ע"י הממשלה הפולנית לארה"ב להשתלמות, וזה שנים רבות משמש הוא פרופיסור למתימטיקה באוניברסיטה ע"ש רוקפלר בניו-יורק.

פרסם שורה של מחקרים במתימטיקה שהיקנו לו שם של גאון בין-לאומי בשטח זה. לפני כשנתיים העניקה לו אוניברסיטת רוקפלר "ציון לשבח", בתור מי שעשה רבות לקידום מדע המתימטיקה, אחד משבעת המדענים הגדולים בעולם בשטח זה, ובו בזמן - בעל קסם אישי רב ומצליח ליצור מגע טוב עם הסטודנטים ולהבל את הרצאותיו הרציניות ביותר בדברי הומור.

בירחון "מחקר מדעי" (Scientific Research) מרס 1968, פורסם ראיון אתו על ההשלכות של המתימטיקה של מדעים אחרים, בציהוף תמונתו בשער החוברת.

אין אנו מתימרים להיות אנשי מקצוע ולהבין כראוי את הנאמר, אך מתימטיקאים שקראו את המאמר מציינים את גישתו כגישה מקוריה, בלתי שיגרתית.

אנו מאחלים לבן עירנו המלומד התקדמות נוספת במקצועו.

- - -

ד"ר זאב חסיד

נערים אחדים, בנים למשפחות ציוניות מובהקות, נשלחו מקרמניץ לארץ ישראל בשנים שלפני מלחמת העולם הראשונה, כדי לקבל כאן את חינוכם, והם:

1) יצחק בן משה אידלמן ; 2) חיים כץ ; 3) זאב (הוא וועלוול) בן מרדכי חסיד ;
4) אברהם בן יהושע רובל ; 5) אברהם קריבין.

שניים הראשונים - לגמנסיה הרצליה ביפו, האחרים - לבית הספר החקלאי התיכון בפתח-תקוה. אחדים מהם השתקעו בארץ לאחר גמר למודיהם, ואילו זאב חסיד השתוקק להשתלם במקצועו, ומאחר שבארץ לא היו אז עדיין בתי ספר גבוהים - נדד לארצות הברית.

מאז עברו כמה עשרות שנים, והנה בעתון היומי של ברקלי שבקליפורניה מיום 14.9.67 קוראים אנו כי מטעם החברה האמריקאית לכימיה הוענק פרס הודסון לאיש המדע המפורסם, ד"ר ויליאם זאב חסיד, פרופיסור לביו-כימיה באוניברסיטה שבברקלי. העתון מספר על כך בהרחבה, בצירוף תמונתו של חסיד, ומונה את שורת מחקריו ותגליותיו במשך 40 שנה, מאז הצטרף (1927) לאוניברסיטה של קליפורניה. במרוצת השנים הוא פירסם למעלה מ-160 מחקרים, זכה לכמה וכמה תארים מדעיים, המקנים לו מקום כבוד הרבה מעבר לגבולות אמריקה. הוא גם חבר האקדמיה למדע בארצות הברית. בשנת 1965 פרש ד"ר חסיד מההוראה, אך ממשיך לפעול בתחנה לחקר החקלאות שליד האוניברסיטה בברקלי.

חסיד שמר כל השנים על קשרים טובים עם הארץ, וחקלאים ישראליים שהיו באים לקליפורניה להשתלמות (כידוע דומים תנאי האקלים בקליפורניה ובישראל, לכן משמשת היא מקום אידיאלי להשתלמות החקלאי הישראלי) מצאו בו סעד והדרכה. חסיד ביקר פעמים אחדות בארץ, כאורחו של מכון ויצמן למדע. הוא מתעניין גם בארגון יוצאי קרמניץ שבארץ ומחליף מכתבים (בעברית טובה) עם אנשי הארגון.

אחרי מלחמת העולם הראשונה עלה ארצה אביו ר' מרדכי חסיד, עם כל משפחתו.

ברכתנו שלוחה לבן-עירנו הדגול. אנו מאחלים לו אריכות ימים, בריאות טובה והישגים נוספים בשדה המדע.

י. ר.

שמואל סיטלמן

פעולות הסעד

בתקופה הראשונה לקיום ארגוננו בארץ, בתקופה עלייתם של בני עירנו ממחנות הפליטים, היתה פעולת הסעד שלנו די נרחבת. היינו מעניקים אז לבני עירנו הנצרכים הלוואות קטנות לתקופה ארוכה וללא רבית. כן עזרנו להם להיקלט בעבודה, במדה שהדבר היה ביכלתנו. במרוצת הזמן הסתדרו האנשים והתאקלמו, אך עד היום נשאר עוד מספר אנשים הזקוקים לסעד, ביניהם חולים כרוניים, קשישים ואחרים,אשר קיומם מטעם על קיצבות מטעם לשכות הסעד. במדת האפשר מוסיפים אנו גם סכום מסויים מצדנו, באורח סדיר, בתיאום עם לשכות הסעד העירוניות והממשלתיות. לפעמים זה מתבטא בהספקת מיצרכים אישיים מסויימים לביתו של הנזקק, כגון נעליים אורטופדיות וכדומה. כאשר הדבר היה עוד אפשרי , היינו שולחים גם חבילות וסכומי כסף ליוצאי קרמניץ שבפולין ובמדינות אחרות, וכן גם ל"חסידי אומות העולם" שהצילו בזמנו יהודים בקרמניץ או סייעו להם.

כל זה נתאפשר לנו הודות לתרומותיהם של אנשי קרמניץ, יהידים וארגונים, בארצות הברית, בארגנטינה ובקנדה, וכן גם בישראל. אך אין זה נותן לנו את האפשרות לפתח פעולת סעד יותר נרחבת. יש לתת את הדעת על "קופת גמילות חסדים", כפי שנהוג בלאנדסמאנשאפטים אחרים. אך למטרה זו דרושים סכומים נכבדים הרבה יותר ממה שיש ברשותנו. ההלוואות שהיינו מעניקים בעבר ניגבו מהלווים רק בחלקם , מסיבות שונות ומובנות.

– – –

מ. גולדנברג

והדרת פני זקן

ר' דוד רובין

בחול המועד פסח השנה ערכה מועצת כפר חסידים מסיבה חגיגית לכבוד בן עירנו ר' דוד רובין, תושב כפר חסידים, לרגל יום הולדתו ה–87. נוכחו במסיבה כמאה איש, ביניהם הרב גלמן, ממנהיגי "המזרחי" ובן עירנו הותיק, עזריאל גורן (גורנגוט), תושב פרדס חנה. דוד רובין עוסק גם עכשיו בכתיבה, בייחוד בכתב העת לפולקלור "ידע עם". בקשר לפעילותו זו הוא נוסע מפעם לפעם לכנסים בעניני פולקלור וכדומה. הוא כותב לנו שב–29 למאי ש"ז נסע בחור נציג הכפר להתפלל ליד הכותל המערבי, בשם הכפר ובשם כל בני עירנו.

ר אלעזר בריק

לפני כשנה הגיע לגבורות בן עירנו אלעזר בריק. הוא בא ארצה עם העליה השלישית והוא מסובי בעלי המלאכה במקצועו, מסגרות. בזמן האחרון עיניו כהו וזה כשנתיים שהוא נאלץ להפסיק עבודתו. ביקרנו אצלו בחג השבועות יחד עם חברנו יצחק רוקמן ומצאנו אותו שופע הומור כמימים ימימה.

יאריכו הקשישים ימים ושנים!

קשרים עם בני עירנו שבחו"ל

מכתב מארגנטינה

אל בני עירי היקרים באשר הם שם, שלומכון יסגא !

החברים רוכל ומנוס דורשים ממני סקירה על הנעשה בארגון אנשי קרמניץ שבארגנטינה, והרי לאמיתו של דבר אין לי כמעט מה לסקור. אם מתכנסים כאן מדי שבוע "מנין" של קרמניצאים להתפלל בצבור פרק קרמניץ - האם לזאת פעולה ייקרא ? היה זה עוול גדול אילו לא עשינו כך. ופעמיים בשנה מתכנסים אנו בצבור גדול, כמאה איש: ב-14 באוגוסט לאזכרת נשמות קדושינו, וביום העצמאות למדינת ישראל. והרי החיים בכלל נעים בין שני קוטבים אלה: יגון ושמחה.

אנו מקיימים קשר טוב עם בני עירנו שבישראל, מעריכים את פעולתם הן בייסוד "מפעל הזכרון" והן בהוצאת הבולטין, המקשר בין נידחי קרמניץ שבכל אתר ואתר, ואנו מסייעים להם בשני אלה במידת יכולתנו.

מבוקשנו הוא שבכל חוברת יופיע גם חומר שיזכיר לנו את קרמניץ בימי זהרה: אם ביוגרפיה של אישיות מסויימת ואם רשימת הווי. אמנם חומר מעין זה פורסם כבר למכביר בשני ספרי ה"יזכור", אך ספרים אלה הרי כבר נשכחו, וצריך להזכיר ולהזכיר.

הלאנדסמאנשאפטים , ושלנו בכלל, מוכיחים חיות, הם מוסיפים להתקיים גם לאחר שהעזרה לשארית הפליטה איננה עוד חיונית עתה כפי שהיתה. ארגוני הגג, כמו "מועצת הלאנדסמאנשאפטים יוצאי פולין" מדרבנים אותם לפעולה תרבותית וצבורית ולא נותנים להם לשקוע באדישות, הודות לכך אספו ארגונים אלה, לאחר מלחמת יוני 1967, סכום של 20 מיליון דולר, תוך ימים אחדים, בתוך מגבית תירום למען ישראל .

ואגב: קורת רוח נגרמה לנו ע"י פרסום "הסכומים שנתקבלו מחוץ לארץ" בחוברת ב' של "קול יוצאי קרמניץ", שם אנו קוראים "מארגנטינה - 500 דולר, מניו-יורק - 200"...

אנו מאחלים לאחינו שבניו-יורק ושבכל מקום, בריאות ורצון טוב, כרצון ידידכם בן עירכם.

מרדכי כץ

בקורו של זאב (וועלוול) שניידר מדטרויט

באפריל ש.ז. שהו בארץ חברנו זאב שניידר ורעיתו אסתר, כשלושה שבועות. שניידר הוא כידוע יוזם הרעיון של ייסוד ספריה על שם ריב"ל כמפעל הזכרון לקהילת קרמניץ, הוא ידוע כמעריצו של ריב"ל ובקי מובהק בתורתו וגם מפרסם מפעם לפעם מחקרים אודותיו. עם ייסוד הספריה אירגן שניידר בדטרויט חוג של סופרים עבריים ומורים, בתור "ידידי ספריית ריב"ל", שהמציאו לספריה כמה מאות ספרים חשובים ונדירים. חילופי המכתבים אתו משמשים מקור של

עידוד והדרכה, מפעם לפעם מעלה הוא רעיונות חדשים לפיתוח המפעל והעמדתו על רמה נאותה.

ציפינו לבקורו, אף תבענו אותו, ומובן מאליו שבואו של שניידר היה לעוסקים במפעל מאורע חשוב, והזדמנות לחשבון הנפש ולהתוויית דרכים להבא, ואכן לא התאכזבנו.

בישיבה החגיגית שקיימנו עם שניידר בספריית ריב"ל סמוך לבואו, ביום 7.4.68, נמסרה סקירה על התפתחות הספריה עד כה, מפי הה' דוכל, וכן סקירה על הנעשה בארגון יוצאי קרמניץ בכללו, מפי הה' מנוס. דבריו של הה' שניידר היה מעין "משא על ספרית ריב"ל ועתידה", בו חזה את התפתחותה הצפויה, עודד את העושים במלאכה ותבע להעמיד את הספריה בקשר יותר הדוק עם שתי האוניברסיטאות שבתל-אביב. כן הציע לחדש את הספול במילבה לסטודנטים בעד חיבורים בנושאים המתייחסים לספרות ההשכלה (גם תרם סכום נוסף למטרה זו).

הה' שניידר ורעיתו נפרדו מאתנו במסיבה משפחתית שנערכה באולם "בני ברית", בנוכחות "שבט השניידרים" בארץ (55 איש, כן ירבו), ונציגי הועד.

<u>בקורו של יצחק ווקמן</u>

פטורים אנו מלספר בהרחבה על יצחק ווקמן ועל פעלו המבורך בארגון יוצאי קרמניץ שבניו-יורק וכן בשביל מפעל הזכרון שבארץ. מדי שנה נוהג חברנו ווקמן לבקר בארץ, אם פעם ואם פעמיים, עפ"י רוב - בלוויית אשתו גניה (בתו של מטוס חזן). ואף שלוש בנותיו וחתניו (שלשתם בוגרי ישיבה-יוניברסיטי) מבקרים בארץ מפעם לפעם. על ביקורו עם תום מלחמת ששת הימים סיפרנו בחוברת הקודמת. עתה ביקר הזוג ווקמן שוב בארץ, ושהו כאן כשלושה שבועות, בירושלים ובתל-אביב. נפגשנו אתם בישיבה מיוחדת של הועד ב"ספריית ריב"ל", וכן ארחנו אתו לחברה ב"מלון דן" ובביקוריו אצל זקני קרמניץ שבארץ: יוסף פאק בראשון לציון, אלעזר בריק בת"א, ונחום גרינברג בבת-ים. החלפנו דברים על פעולות הארגון בארץ ועל ה"סוסייטי" שבניו-יורק. בהזדמנות זו עלתה לדיון רציני הבעיה של דור ההמשך, כיצד לקשר את הבנים שגדלו בארץ או אף נולדו בארץ עם "זכר קרמניץ". בעיה זו מטרידה הן את חברינו שבארצות הברית והן אותנו כאן. עז רצוננו שזכרה של קרמניץ לא יסוף עם הדור הזה, אלא שבארה"ב אינם רואים לזה כל פתרון, ואילו כאן אולי יימצא פתרון, ע"י פעולה מכוונת למטרה זו, פעולה שתחאים למנטליות של דור ההמשך.

בביקורם זה עשתה משפחת ווקמן צעד מכריע לקראת עלייתם ארצה: הם התקשרו עם קבלן לבנין בית בשבילם בירושלים, שיוכל לארח גם את יוצאי חלציהם. וכבר עתה אנו אומרים להם: ברוכים הבאים!

<u>אורחים מארגנטינה</u>

בחודשי אפריל-מאי ש.ז. שהו בישראל בני עירנו מארגנטינה: נטע קופרמן וחיים גודל, שניהם פעילים בארגון יוצאי קרמניץ שבבואנוס-איירס. הם נטלו על עצמם להפגש כאן אישית עם הרבה קרמנצאים, וגם הביאו עבור רבים מהם ד"ש מקרוביהם שבארגנטינה.

בקבלת הפנים החגיגית באולם ספרית ריב"ל השתתף קהל רב והאוירה היתה חמה ולבבית. בשיחה שהתפתחה השתתפו גם האורחים בדברי טעם ועניין. שמענו מפיהם על הנעשה בארגונם, הן לגבי הפעילות המקומית, והן לגבי קשריהם עם מדינת ישראל וכן עם ארגון יוצאי קרמניץ שבארץ.

ברגשי אחוה חמים נפרדנו מאורחינו היקרים.

<u>סכומים שנתקבלו מחו"ל</u>

בהמשך לרשימה שנתפרסמה בחוברת ב׳, עמוד 13 ו-36, הננו מפרטים להלן את הסכומים שנתקבלו מאז מארגוני קרמניץ שבחו"ל וכן מחברים בודדים יוצאי קרמניץ. חלק מהסכומים נועדו ע"י התורמים למטרות מוגדרות מראש, וחלקם - לטובת מפעל הזכרון בכללו.

סכומים שלמטה מ-25 דולרים לא פירטנו.

<u>עבור חוברות "קול יוצאי קרמניץ":</u>

8.67	ארגון קרמניץ בארגנטינה ע"י מר כץ	33.-	
1.68	אהרן גילראנס, איטליה	50.-	
4.68	הארגון בארגנטינה, ע"י חיים מורדיש	55.-	
5.68	בנימין ברשפ, ניו-יורק	50.-	
5.68	הילדה שורצאפל - רויט, ניו-יורק	25.-	
	מחברים שונים בארצות הברית	55.-	$ 268

<u>למטרות מוגדרות אחרות:</u>

4.68	יצחק ווקמן, ניו-יורק, לצרכי סעד	100.-	
4.68	נורמן דסר " " "	25.-	
6.68	זאב שניידר, דטרויט, ארה"ב בשביל פרס בעד חיבור על ספרות ההשכלה	160.-	$ 285

<u>לטובת מפעל הזכרון</u>

4.68	נטע קופרמן בואנוס-איירס	80.-	
5.68	ווקמן יצחק, ניו-יורק	100.-	
5.68	בנימין ברשפ " "	100.-	
5.68	ארגון קרמניץ בניו-יורק	100.-	$ 380
		סה"כ	$ 993

עשרים שנה לארגון יוצאי קרמניץ בארגנטינה

(עפ"י "די אידישע צייטונג" מיום 22.5.68)

יוצאי קרמניץ שבבואנוס-איירס ציינו את יובל ה-20 לקיום הארגון באספה חגיגית שנערכה ביום 18 במאי ש.ז. והתנהלה ע"י יו"ר הארגון, חיים מורדיש. לאחר נגינת ההימנונים הוזכרו שמות הבנים שנפלו על הגנת המולדת, יעל , ירון ואבשלום צידון. החברה ציפה כץ סקרה את פעולות הארגון, שהיה קיים אמנם שנים רבות לפני כן, אך התארגן מחדש בשנת 1948. עיקרי הפעולה הם: סיוע לשארית הפליטה, ייסוד קואופרטיב של "הלואה וחסכון", הוצאת ספר יזכור, קשר עם ארגון בני העיר בישראל וסעד כספי לייסוד ספריית ריב"ל ולהוצאת הבולטין. צויינה פעילותה של ועדת החברות. באספה לקחו חלק גם צעירים רבים, בניהם של יוצאי קרמניץ. ובשמם נאם הסטודנט אריה מורדיש, שחזר זה עתה מישראל, בתור מתנדב למלחמת ששת הימים, הוא הצהיר על כוונתם של הצעירים לעלות לישראל בגמר למודיהם, ופנה אל ההורים בתביעה שיסייעו למדינת ישראל בכל דרך אפשרית ושיעלו אף הם בעקבות הבנים.

- - -

ברוכים הבאים:

מאקס דסר

ב-17 ביולי ש.ז.יבואו ארצה לביקור קצר מאקס דסר ורעיתו קלרה מקנדה. זהו ביקורם השני בישראל, והפעם ייפגשו כאן עם בנם ועם כלתם, העושים עבודת מחקר במרכז הרפואי "הדסה" שבירושלים.

מקס דסר פעיל בקרב יוצאי עירנו שבקנדה, והוא ידיד נאמן לארגוננו שבישראל. ביזמתו ובמאמציו נעזרנו בסכומי כסף ניכרים לטובת "מפעל הזכרון" שהקימונו כאן.

דוד רפפורט

ב-23 ביולי ש"ז יגיע מניו-יורק לביקור בארץ חברנו דוד רפפורט, המשמש עתה מזכיר של ארגון יוצאי קרמניץ בניו-יורק. במשך שנים רבות ערך רפפורט והוציא רבעון באידיש. בכמה מן החוברות פורסמו שירים משלו המוקדשים בחלקם לעיר קרמניץ. הרבה אהבה וגעגועים לעיר מולדתו ולאחיו שניספו מביעים שירים אלה. הרשימה שלו ב"קרעמעניץ יזכור בוך" שהופיע בארגנטינה, מסתיימת במלים אלו: "אולי עוד קיימת אי-שם איזו קרמניץ, אך כשם שאינני מתאר לעצמי ים בלי מים, שמים בלי אלוה, - כך אינני יכול לתאר לעצמי קרמניץ בלי יהודים"...

- - -

מ. גולדנברג

ביום השנה לנפילתם של בנינו

יעל ירון

ביום 9.6.1968 חל יום השנה לנפילתו של יעל, בנם של סימה ויזהר ירון-קרמנסשוצקי, בהתקפה על רמת-הגולן. קיבוץ עין-השופט, בו נולד והתחנך יעל, הוציא לזכרו חוברת, כלולים בה מאמרים ושירים. מקום נרחב תופסים בה מכתביו של יעל להוריו וחבריו מתקופת שרותו בצבא. הם חושפים לפנינו דמות אצילה ורבת תבונה.

ונכון הוא מה שאומר בחוברת זו ידידם של הוריו: "כל כך רציתי שתדעו, שכולם ידעו מה הוא היה, יעל.

כי הוא כל כך הרבה !

רוך וכנות, אהבה והבנה, הרמוניה וכח רצון".

- - -

אבשלום צידון

ביום השנה לנפילתו של אבשלום צידון, בנם של חנה ושמואל ציזין, במלחמת ששת הימים - התכנס קהל של חברים לעבודה, ידידים ואחדים מאנשי קרמניץ, בחלקה הצבאית של בית-הקברות בקרית שאול, תל אביב.

חזן צבאי אמר את פרקי התפילה ומנהל "קרן הגימלאות המרכזית", מקום עבודתו של אבשלום, הספיד אותו בדברים חמים, וכן גם מזכיר הועד של עובדי המוסד.

זמן מה לפני כן, בערב יום העצמאות, שמענו ברדיו שיחה עם ילד בן שבע על אביו שנפל במלחמה. דבריו של הילד, עופר, זעזעו לבותיהם של אלפי המאזינים. היה זה בנו של אבשלום צידון, נכדם של חנה ושמואל ציזין.

כמו כן פירסם העתונאי רפאל בשן בעתון "מעריב" ראיון נרחב עם אלמנתו של אבשלום ועם הילד עופר.

- - -

אלי רגב ז"ל

ביום 4.6.68 עלה אלי רגב עם רכבו על מוקש באדמות מעוז חיים ונהרג. בן 25 היה במותו.

אלי רגב הוא חתנו של יעקב חסיד ז"ל, בנו של ר' מרדכי חסיד. אלי עם אשתו בלהה ובתו גילת חיו יחד עם אלמנת יעקב, רעיה, בקיבוץ כנרת.

הורי אלי עלו לארץ מלוב, בהיותו ילד בן 5. לקבוצת כנרת הוא הצטרף אחרי נשואיו עם בלהה. היה בוגר ביה"ס הגבוה לחקלאות בעכו, מקום שם הוסמך כמדריך חקלאי. בחור שכזה ראה את יעודו בחקלאות. ובזה עסק בקיבוץ במסירות ובהצלחה רבה.

מסירותו למשפחתו ולרעיה עוררו את תשומת לבם של כולם. זה ורצון החיים שלו מתבטאים יפה במכתביו משדות הקרב.

נביא כאן שתי מובאות ממכתביו אלה, המדברות בעד עצמן.

ירושלים , 8.67

" - - - מזה כמה ימים ברצוני לכתוב לך מכתב או לפחות גלויה על מנת להרגיע אותך. לצערי, לא יכולתי לעשות כן, כי היה לנו קרב קשה ואכזרי על ירושלים העתיקה, וכפי שאת רואה אני חי, בריא ושלם. - - - במשך שלושת הימים האלה עשיתי את כל המאמצים בשביל לצאת חי מהתופת הירדנית ולחזור אליך ולגילת שלנו..."

והנה מובאה ממכתבו אחרי קרב כראמה.

אי שם, 22.3.68

" - - - כפי שאת רואה אני חי, בריא ושלם בלי סריטה ואפילו הקטנה ביותר גם הפעם. אמנם המראה היה מזעזע, אבל המשימה בוצעה. קשה מאוד לתאר את המחזה ואת החויה הנוראה. - - - אמנם זה אפס לעומת מה שנעשה בירושלים, אבל הפחד והרצון העז לחיות ולחזור הביתה בשלום שוב צצו כמו בירושלים.

- - - כמה פעמים מסוגל אדם לצאת לקרב ולא להפגע? - - יש אומרים שזה מראה שחייו של אותו אדם ארוכים ואינם פגיעים, אפילו במלחמה קשה".

והנה איזו מזימה חרש לו הגורל הבוגדני...

תנחומים למשפחה.

- - - - - - - -

<u>ס. גולדנברג</u>

ה ל כ ו   ל ע ו ל מ ם

<u>צירה ברנשטיין</u>. אחותם של ריבה ז"ל ושל בלה ברנשטיין. היא סבלה הרבה בשנים האחרונות ממחלות שונות, עם זאת בא מותה כדבר בלתי צפוי לידידיה וקרוביה.ליוו אותה לבית עולמה קרוביה ואנשי קרמניץ. נקברה ברחובות, סמוך לקברו של בעלה. יהיה זכרה ברוך.

בלה גרינברג. ביום 30.1.68 נפטרה בלה גרינברג, אשתו של נחום גרינברג ייבדל לחיים. היתה היחידה מבנות דורה בקרמניץ אשר ניצלה מצפרני הרוצחים, וזכתה לעלות ארצה עם בעלה, בנותיה, חתניה ונכדיה, ולראות בקום מדינת ישראל. כן זכתה גם להיות נוכחת, זמן מה לפני מותה, בחתונת נכדתה שרה, בתם של ברוניה ושמואל סייטלמן.

ברוך זכרה.

אברהם פייאר. לפני חדשים אחדים מת אברהם פייאר, לאחר מחלה קשה. הוא היה מבין הראשונים שעלו ארצה בשנים האחרונות מארגנטינה. נשא בסבלנות את יסורי הקליטה, יחד עם רעיתו, וכאשר הסתגל כבר לתנאי הארץ וסידר את חייו כאן - מצאהו המות. פייאר היה חבר מסור לארגון יוצאי קרמניץ, השתתף בכל האירועים, שהיו בשבילו חוויה מעודדת. הניח אשה.

ברוך זכרו.

שרה פרידל. בפתח-תקוה נפטרה בגיל קשיש שרה פרידל, אלמנתו של ר' מנדל פרידל ז"ל. היא עלתה לישראל לפני שנים רבות והיתה מתגוררת יחד עם בתה נעמי (אשת בונים שמחה ספקטור). בנה אברהם הוא תושב ירושלים ונמנה עם הפקידים הבכירים של המוסד לביטוח לאומי. הניחה גם בת בארצות הברית.

יהי זכרה ברוך.

רוחמה רוכל. ביום 14.1.68 נפטרה לאחר מחלת לב אשתו של יצחק רוכל, רוחמה, בשנת ה-67 לחייה.

נולדה בפתח תקוה למשפחת שטמפר, מראשוני מתישביה ובוניה של אם המושבות. בתקופת נעוריה החריף המאבק בין אכרי המושבה והפועלים העברים. רוחמה מרדה בסביבתה "הטבעית" והרהיבה עוז להצטרף למחנה הפועלים. לאחר שסיימה את הסמינר למורות וגננות ע"ש לוינסקי ביפו, נשלחה לסלוניקי שביוון. שם עבדה במשך שנתיים כמורה בבית ספר עברי מטעם הקהילה, וגם ארגנה חוגי נוער שעלו ברובם ארצה. בשובה מיוון גרה מלכתחילה בחיפה ואחרי כן - בתל אביב. הקדישה הרבה מזמנה בערבים לפעולת חינוך והוראה למבוגרים, וביחוד מצאה שפה משותפת עם עדות המזרח, היתה מרצה בפניהם באופן פופולרי על ידיעת הארץ, תנ"ך, ארכיאולוגיה וחינוך. הרצאותיה בפני תושבי הפרברים משכו תמיד קהל שומעים רב. היתה בין המייסדות של "ארגון אמהות עובדות", בו השקיעה מזמנה ומרצה עד לסוף ימיה. כחברה ב"חברה לחקירת הארץ ועתיקותיה" היתה מרבה לסייר בארץ, עד ליומה האחרון ממש, חרף מצב בריאותה הרעוע.

לארגוננו נסתלקה עם פטירתה של רוחמה ידידה מסורה, שעקבה באהדה אחר פעולתנו. לעתים קרובות נעזרנו על ידה בעצה טובה ובמילת עידוד. לא נשכח את ערבי הפגישות בביתם, אשר בהשראת שניהם, של רוחמה ושל יצחק ייבדל לחיים, הפכו לחוויות עמוקות. את העיר קרמניץ לא ראתה כמובן מעולם, עם זאת ידעה הרבה על אורח החיים של עיר זו ועל דמויותיה המענינות והאופייניות. גם השנה השתתפה עוד במסיבת חנוכה של אנשי קרמניץ, וסמוך לכך הכריע אותה המות. הניחה שני בנים נשואים, הבכור סגן אלוף בצבא קבע והצעיר - תושב אילת, וחמשה נכדים.

יהי זכרה ברוך .

פ ס י פ ס

<u>יוסף אבידר - מבקר ההסתדרות</u>. מועצת ההסתדרות פ"ב בחרה פה אחד באלוף יוסף אבידר (רוכל) לתפקיד של מבקר ההסתדרות. ייכנס לתפקידו זה ב-1 באוגוסט. עד כה שימש הוא מנהל רשות החברות הממשלתיות.

יוסף רוכל עלה ארצה מקרמניץ בשנת 1925, היה פעיל ב"הגנה", ועם קום המדינה הוענקה לו דרגת אלוף בצה"ל.

עם שחרורו מהשירות הפעיל בצה"ל נתמנה שגריר ישראל בברית המועצות, ולאחר זה - בארגנטינה. תושב ירושלים.

ברכתנו הנאמנה לבן עירנו הנכבד שיצליח בתפקידו האחראי.

<u>תערוכת משה כגן</u>. מתקיימת בתל-אביב בימים 17.7 - 7.8 ש"ז, בגלריה לאמנות של ברית הקיבוצים.

כגן נולד בקרמניץ בשנת 1922, עלה ארצה בשנת 1948, חבר קבוץ שמיר ומקדיש מחצית זמנו לאמנות הציור.

עד כה הציג את יצירותיו בשבע תערוכות יחיד ובשורה של תערוכות קבוצתיות בארץ, וכן ב-5 תערוכות קבוצתיות בחו"ל, ונחל הצלחה רבה.

התערוכה הנוכחית מכילה 24 ציורים בצבע מים ועוד 11 רישומים.כמה מהרישומים שלו נכללו ב"פנקס קרמניץ" וששה רישומים מההוי של קרמניץ מקשטים את "ספריית ריב"ל" שבת"א. דיוקנו של ריב"ל שבספריה צויר אף הוא על ידו.

אנו מאחלים לחברנו כגן התקדמות והצלחות נוספות בשדה האמנות.

<u>קבלת פנים לאורחים מחו"ל</u>,אנשי קרמניץ, נערכה באולם של ספריית ריב"ל ביום 24.7.68, בנוכחות של למעלה מ-30 איש. האורחים הם: מקס דסר ורעיתו מווינּיפג שבקנדה, דוד רפופורט, המשמש זה 10 שנים מזכיר ה"סוסייטי" של יוצאי קרמניץ בניו-יורק, ומובה ספר מניו-יורק, היא שתיארה ב"פנקס קרמניץ" את פרשת ההשמדה.

נלוו עליהם ידידים וקרובי משפחה. חברנו דסר הביא עמו תצלום מוגדל של המקהלות בבית הכנסת הגדול של קרמניץ, בימיהם של החזן קוסוביצקי והחזן שרמן, וכמה מהנוכחים מצאו את עצמם בתצלומים אלה בחור "משוררים" צעירים. הוחלפו דברים על פעולות הארגונים פה ושם, ובאוירה של "שבת אחים גם יחד" בילו הנוכחים שעה ארוכה.

<u>טבלת זכרון</u>. עם חתימת הגליון נתקבלה מאת חברנו בנימין ברשפ, ניו-יורק, טבלת זכרון עשויה ברונזה, וזו לשונה:

"יזכור, 14.000 קרעמעניצער יידן, שמים בקשו רחמים..... מתנת בנימין ברשף".

הטבלה תושם במקום בולט בספריית ריב"ל, בחוברת הבאה נפרסם את צילום הטבלה.

* *

*

ארגון יוצאי קרמניץ
בישראל

תל-אביב, ז׳ אב תשכ"ח
1 באוגוסט 1968

ח. י.,

ביום רביעי, כ׳ אב תשכ"ח, 14 באוגוסט 1968, יתקיים בתל-אביב, ברחבה של סמינר הקבוצים (ליד מלון "רמת אביב")

ערב ההתייחדות עם קדושי קרמניץ

הנך מוזמן עם בני משפחתך לקחת חלק בערב זה,
ההתחלה – בשעה 8 בערב, פגישת בני העיר – משעה 6

מזנון קל יעמוד לרשות הקהל.

יחד עם ההזמנה אנו שולחים לך את החוברת ג׳ של "קול יוצאי קרמניץ", שהופיעה היום.

בברכת חברים

ועד הארגון

נ.ב.,

החברים מתבקשים למסור ולהזכיר איש לרעהו בדבר ההתייחדות, כי לפעמים אין ההזמנה מגיעה לתעודתה, מחמת שנוי כתובת וסבות אחרות.

"צו דער רעדאקציע ׳קול יוצאי קרמניץ׳"
טייערע חברים קרעמעניצער.
א הארציקן דאנק אייך פאר צושיקן מיר דעם נומער 2 פון אייעד זער פיינער פעריאדישער שריפט, דעם ערשטן נומער האב איך באקומען פון וואקמאנען.

דער קרעמעניצער אראפאט גייט אויף און צעגייט זיך אין יעדן אבר פון אייער שרייבן. נאסטאלאגישע שאטענס פון אונדזער נישט לאנג פארשניטענעם עבר באהערשן אייך, וויקלען אייך איין, ווי א סליח יום כיפור צו כל נדרי אין גאטספארכטיקע מינוטן, ליינענדיק אייעדע קורצע מאמרים וועגן אונדזערער, איך טרערן און אין בלוט אויסגעוויקטע און אויסגעבענקטע שטאט קרעמעניץ..."

"...ליבע פריינט, דער צוגעשיקטער דורך אייך העפט האט מיך דערנענטערט צו מיין ליבן קרעמעניץ. בלויז פאר דעם פאקט קומט אייך א גרויסער יישר=כוח.איך בלעטער דעם העפט מיט גרויס ליבשאפט. איך טרעף זיך אן מיט פיל זאגענדיקע נעמען פון פריינט און באקאנטע..."

"...יא טייערע ליבע לאנדסלייט! ווען איך האב דערזען אויף דעם שער=בלאט די ווערטער: ׳קול יוצאי קרמניץ׳, האט זיך פאר מיר אנטפלעקט מיין-אונדזער קרעמעניץ מיט די באגילדעטע אותיות אויף דער גרויסער שול ׳בית קדשנו ותפארתנו׳ מיט אלע איבעריקע בתי-כנסת, מיט אלע טיכטיקע עוסקים בצרכי=ציבור, די ׳יעווריעיסקאיע אוטשילישטשע׳, די טרעפ פון ר׳ נחמן זייגערמאכער, וואו די איזוואשטשיקעס פלעגן זיך אזוי ברייטלעך זיצן, און פיל אנדערע היימישע בילדער..."

"... Your Book is a wonderful and I am happy to read it. I feel that I am a part of our Jewish Kremenitz. Only many of the articles there made me shed tears!..."

"...און מערקווערדיק. אין אזעלכע גורלדיקע טעג, אין וועלכע עס לעבן אונדזערע טייערע לאנדסלייט אין ישראל, האבן זיי דאך געפונען צייט און געדולד ארויסצוגעבן א בולעטין ׳קול יוצאי קרמניץ׳, וועלכער פארבינט אונדז מיט אלע קרעמעניצער אין גאר דער וועלט און פארשטארקט אזוי ארום נאך מער דעם ׳זכר קרעמעניץ׳..."

"... א דאנק אייך פאר דער העפט ׳קול יוצאי קרעמעניץ׳ און פאר דעם פארעפענטליכן

די אינטערעסאנט שילדערונג פון אקס פון אדאפטירטן קרעמעניץ דורכן סעמינאר.
איך בין זיכער, אז דאס אלעס וועט געפונען א געהעריקן אפקלאנג צווישן די קרעמעניצער.
א יישר=כוח פאר אייער ווענדונג צו די לאנדסלייט עולה צו זיין קיין ישראל..."

געחתמעט: גדעון האוזנער
(דער באשולדיקער אין אייכמאן פראצעס)

אס אזוי, און ענליך זענען די אפקלאנגען פון אומעטום, וואו "קול יוצאי קרעמעניץ" איז דערגאנגען, אס די ווארעמע בעפילן פון אונדזערע ברודער-קרעמעניצער, באגלייטן אונדז אין אונדזער ארבעט. זיי דינען אונדז אלס סטימול צו ווייטערדיקע אנשטרענגונגען ביים רעגולירן דאס ארויסגעבן פון די העפטן, א זאך וואס פארזיכערט און פארשטארקט דעם קאנטאקט צווישן אלע אונדזערע לאנדסלייט באשר הם שם.

עס האט זיך בא אונדז אנגעזאמלט פיל מאטעריאל, וועלכער שטייגט איבער די געוויינליכע ראמען פון אונדזער העפט, מיר זענען דארום געצוואונגען, צו געבן אייניקע ארטיקלען בלויז אין איין שפראך, און פון אנדערע האבן מיר געגעבן נאר דעם תמצית אין עברית.

די דאזיקע העפט, ווערט ארויסגעגעבן צו דער יערליכער אזכרה פאר אונדזערע קדושים, און ווערט צעשיקט די חברים צוזאמען מיט די איינלאדונגען צו איר.

מיר בעטן אונזערע חברים איבערפירן אונדז דעם בעשיידענעם אפצאל, <u>2.- ל"י</u> , פאר דעם העפט, ווי אויך דעם חוב פאר די פאריגע.

די רעדאקציע

מיינע זכרונות פון דער קהלה קדושה קרעמעניץ

מענטשן-ליבע, גרענעצלאזע פריינטשאפט און גוטסקייט, איידלקייט און פיינקייט, נשמהדיקע דערהויבנקייט און ריינע קדושה און פייער און בלוט, צערשטערונג און חורבן, טוערן און פייך, זיינען מיינע זכרונות פון דער טראגיש-פארשניטענער קהלה-קדושה קרעמעניץ.

דער גורל האט געוואלט, אז איך זאל זיין אין קרעמעניץ, דאס איינציקע מאל אין מיין לעבן, ערב דעם חורבן פון פוילישן יידנטום. דעם אנדענק פון דער דאזיקער היסטארישער שטאט, איר פרעכטיקע אומגעבענט און אירע טייערע יידן, וועל איך קיינמאל נישט פארגעסן.אין די בעציילטע טעג, וואס איך האב פארבורואכט אין דער דאזיקער פרעכטיגער שטאט, האב איך געהאט א מעגלעכקייט צוזען, וואס פאר א ווונדערבארע, איידעלע, הארציקע, הייליקע יידן די דאזיקע שטאט האט געהאט

אלס הויפט-קארעספאנדענט און דירעקטאר פון דער יידישער טעלעגראפן-אגענטור (יט"א) אין פוילן, האב איך צוזאמען מיט אנדערע קארעספאנדענטן פארלאזט ווארשע אין דעם וועלביקן צוג, וואס דער דיפלאמאטישער קארפוס און די פוילישער רעגירונג. פון ווארשע זיינען מיר ארויסגעפארן דעם פירטן טאג נאך דעם ווי דייטשלאנד איז באפאלן פוילן. דער צוג אין וועלכן מיר זיינען געפארן איז 18 מאל באמבאדירט געווארן פון דייטשע ענאפלאנען. אין קרעמעניץ זיינען מיר אנגעקומען אויפן דריטן טאג, מידע, אויסגעמוטשעטע און פארחושכטע.

קרעמעניץ האט געזאלט זיין פוילנס ציטווייליקע הויפט-שטאט "ביז די מלחמה וועט זיך ענדיקן". איך און מיין פאמיליע און דריי מיטארבעטער פון יט"א-ביורא, צוזאמען 7 פערזאן האבן בעזאלט באקומען א ווילע פון דריי צימער. אין דעם אפיציעלן דאקומענט מיט דעם אגרעס פון דער ווילע איז געווען א ווארנונג, אז פאר אפזאגן אונדז צוגעבן די באשטימטע צאל מעבלירטע צימערן, דראט א גרויסע שטראף. צוויי יידישע דראזשקארזשעס האבן

אונדז צוגעפירט אויף דעם אנגעגעבענעם אדרעס אין א שיינעם ווילע-פערטל פון קרעמעניץ. די אייגענטימערין פון דער ווילע, פוילישע פרוי האט אפילו נישט געוואלט אנקוקן דעם דאקומענט. זי האט געזאגט, אז איך בין שוין דער 6-טער, וואס קומט מיט אזא באפעל. דעם ערשטן האט זי ארייננעגומען, פון וואנען אבער זאל זי נעמען נאך צימערן פאר די וואס זיינען געקומען שפעטער?

די נאכט האט שוין געהאלטן ביים צופאלן, עס האט נישט פיל געפעלט צו דער פאליציי-שעה ווען עס איז נישט געווען דערלויבט צו זיין אין גאס. דער איינציקער קליינער האטעל אין שטאט האט נישט געהאט קיין פרייע צימערן. די דראזשקארזשעס האבן זיך געאיילט אהיימצופארן. לאגע איז נישט געווען מקנא צוזיין. איך האב נישט געהאט אין קרעמעניץ קיין קרובים אדער נאענטע פריינט. מיר האבן זיך אפגעשטעלט פאר א ביר-האלע ווו איך האב געבעטן מיר ווייזן אן ארט איבערצונעכטיקן. איך בין געווארן איבערראשט פון דער הארציקער גאסטפריינטלעכקייט, וואס דער אייגנטימער פון דער ביר-האלע זלמן בערנשטיין און זיין פרוי האבן אונדז תיכף ארויסגעוויזן. זיי האבן אונדז שוין נישט ארויסגעלאזט און אונדז גלייך ארייגעפירט אין זייער וווינונג. דאס ערשטע וואס זיי גיבן געטאן איז געווען: אונדז גיבן הייסע וואסער אויף זיך ארומוואשן. באלד איז געשטאנען אויפ'ן טיש א קאכנדיקער סאמאוואר. עס האבן זיך געיאווועט בולקעס, ברויט, פוטער, קעז, אייער, הערינג און די ליבע בעלי-בתים האבן נאר געפרעגט צו מיר דארפן נאך עפעס. די הארציקע גאסטפריינטלעכקייט פון ביידע בערנשטיינס איז געווען פון אזא מאס, אז מיין פרוי ע"ה האט זיך אזש צעוויינט. מיר האבן נישט געהאט קיין ווערטער ווי אזוי זיי צודאנקן.

די בערנשטיינס באשיידענע דירה איז באשטאנען פון צוויי שטובן, א קיך און פאדערהויז. עס זיינען דארט געווען 4 בעטן. באלד נאכ'ן עסן האבן די בעלי-בתים גענומען צוגרייטן פאר אונדז בעלעגערס און געזאגט, אז אלע בעטן זיינען פאר אונדז. פאר מיר און מיין פרוי איז דאס געווען זייער נישט אנגענעם. וואס הייסט מיר וועלן צונעמען אלע בעטן, ווו וועלן שלאפן די בעלי-בתים? די ליבע פאלקסמענטשן, די בערנשטיינס האבן אבער אונדז בארויקט אז מיר דארפן זיך נישט זארגן. זיי וועלן שלאפן ביי שכנים און האבן אונדז געווונשן א גוטע נאכט. נאך דריי נעכט נישט שלאפן און זייענדיק גוט אויסגעמאטערט פון וועג, האבן מיר זיך גוט אויסגערוט.

די ידיעה וועגן אונדזער אנקומען האט זיך בליץ-שנעל פארשפרייט איבער קרעמעניץ. באלד אינדערפרי איז צו מיר געקומען א געוויסער הער ראזענבערג, פארזיצער פון קרעמעניצער האנדווערקער פאריין. ער האט מיך געהאט געזען אויף א פרעסע-קאנפערענץ בעת אן אלפוילישן האנדווערקער-קאנפערענץ אין ווארשע. ראזענבערג, איך געדיינק נישט ליידער זיין ערשטן נאמען, איז פון אונדז נישט אפגעטרעטן די גאנצע צייט, וואס מיר זיינען געווען אין קרעמעניץ און איז געווען אונדזער אמתער מלאך המושיע.. ער האט זיך באמיט צובאקומען פאר אונדז א וווינונג און אויך שרייב-מאשינען, א יידישע און ענגלישע און א טעלעפאן, און א חדה אלס א צייטווייליקן אפיס פאר דער ייס"א. ראזענבערג האט אויך שפעטער געראטעוועט מיך און מיין פאמיליע, דריי מיטארבעטער פון דער ייס"א, וועלכע זיינען געווען מיט מיר און נאך אנדערע אויסלענדישע קארעספאנדענטן, ווען די דייטשן האבן באמבארדירט קרעמעניץ און אונטערגעצינדן די שטאט.

פריינט ראזענבערג האט פארגעלייגט מיר זאלן פארנעמען דאס הויז ווו עס האט זיך געפונען דער מוזעאום אויפ'ן נאמען פון פארשטארבענעם ר' יצחק בער לעווינזאן. ער האט

צוגעזאגט צופארשאפן אלעס, וואס איז נויטיק כדי צופארוואנדלן דאס הויז אין א פריוואטער וווינונג. די פוילישע רעגירונג האט זיך געהאט באזעצט אינם בנין פון קרעמעניצער היסטארישן ליצעאום. די אויסלענדישע דיפלאמאטן האבן באקומען וווינונגען אין דעם שיינעם ווילע-קווארטאל אין דער קרעמעניצער פרעכטיקער בערגיקער סביבה. איך האב באשלאסן זיך ווענדן צו דער רעגירונג מיט א פאדערונג מיר צוגיבן א וווינונג. איך האב נישט געקענט ביי זיך פועלן צופארנעמען דעם לעווינזאן-מוזעאום. איך האב דאס באטראכט פאר א חילול הקודש און זיך קאטעגאריש פון דעם אפגעזאגט. איך ווייס נישט צו מיין ווענדונג צו דער פוילישער רעגירונג ווען א פאסיקער דירה וואלט פיל געהאלפן. אנדערע קארעספאנדענטן זיינען געבליבן אן א דאך איבערן קאפ. פריינס ראזענבערג האט אבער דערווייל נישט גערוט. א צערשטראלטער פון פריינס איז ער בעקומען אנזאגן, אז דער באקאנטער אין קרעמעניץ כלל-טוער, מיטגליד פון דער קהלה-פארוואלטונג און געוו. וויצע-בירגערמייסטער פון שטאט עזריאל קרעמענעצקי לאדעט אונדז איין צו זיך אין זיין וווינונג. איך האב פארשטענדלעך די איינלאדונג מיט פארגעניגן אנגענומען. איך האב דאמאלס נאך נישט געוווסט אין וואס פאר א זייד-איידעלע סביבה עס איז באשערט געווען מיר און מיין פאמיליע צופארברענגען די קורצע צייט, וואס מיר זיינען געווען אין דער דאזיקער טראגישער, נישט-פארגעסלעכער שטאט. מיר האבן בעדאנקט די בערנשטיינס פאר זייער גאסטפריינטלעכקייט, ווערן נעמן פון אונדז באצאלט פאר דעם אוונט-ברויט און פרישטיק האבן זיי אפילו נישט געוואלט הערן, און מיר זיינען אוועק צו די קרעמענעצקיס,ווו סאניע קרעמעניצקא האט אונדז אויפגענומען ווי מען באגריסט אלטע גוטע פריינט. איך האב אונדזער ליבע בעל-ביתטע גערופן "שרה בת טובים" און אזא איז זי טאקע געווען, א גוטע, שטילע הארציקע טויב.

פריינט ראזענבערג האט אויך געזארגט וועגן א פלאץ פאר מיר ווו צו ארבעטן. מיר האבן קויםבאוויזן אריבערצוגיין צו די קרעמענעצקיס ווען ראזענבערג איז געקומען מיט א מעלדונג, אז דער ראש הקהל, ליידער געדיינק איך נישט זיין נאמען, גיט צו מיין דיספאזיציע די קאנצעלאריע פון דער קהלה מיט דעם טעלעפאן און די שרייב-מאשינען. פון דארט, פון הויז פון דער קהלה-פארוואלטונג פון דער יעצט חרובער קהלה-קדושה קרעמעניץ האב איך בעשיקט א טעלעגראם צו דער יידיש"א אין ניו יארק פון "מלחמה-פראנט". פון דעם טעלעגראם האט די ניו-יארקער ייט"א זיך דערוווסט ווו איך געפינן זיך. דער דאזיקער טעלעגראם, יעצט שוין א היסטארישער דאקומענט, געפינט זיך אין ייט"א-ארכיוו אין ניו יארק.

די גאנצע צייט, וואס מיר זייען געווען ביי די קרעמענעצקיס האבן מיר זיך געפילט ווי צווישן טייערע, איבערגעגעבענע פריינט. די גאסט-פריינטלעכקייט פון סאניע קרעמענעצקי האט נישט געהאט קיין גרעניץ. זי האט געטאן אלעס, וואס איז נאר מעגלעך געווען, אז מיר זאלן זיך פילן, נישט ווי פליטים, נאר ווי ביי זיך אין שטוב. אין שטאט האבן דאמאלס שוין אויסגעפעלט פארשידענע שפייז-פראדוקטן. די שטאטישע תושבים האבן אבער געהאט אנגעגרייטע זאפאסן. "שרה בת-טובים" האט נישט דערלאזט עס זאל אונדז עפעס פעלן. אונדז האבן זיי אוועקגעגעבן די בעסטע חדרים. : זייער גאסט-פריינטלעכקייט האט נישט געהאט קיין גרעניץ.

דער קריגס-פראנט האט זיך דערווייל באענטער צוגעריקט. אין קרעמעניץ האבן אויך נישט געפעלט קיין דייטשע שפיאנען צווישן די אזוי-גערופענע פאלקס-דויטשע. מיר האבן געזעען יעדע נאכט ווי פון די בערג ארום קרעמעניץ זיינען געגעבן געווארן געהיימניספולע סיגנאלן צו די דייטשן. אין ראדיא האבן מיר געהערט וועגן אולטימאטום, וואס מאלאטאוו האט געגעבן דעם פוילישן אמבאסאדאר אין מאסקווע, אז סאוועטיש מיליטער וועט "באפרייען" פוילנס מזרח-טעריטאריע. עס איז געווען קלאר, אז דער מאלאטאוו-ריבענטראפ אפמאך מיינט

א נייע חלוקה פון פוילן צווישן היטלעריסטישן דייטשלאנד און באלשעוויסטישן רוסלאנד. די פוילישע רעגירונג האט אבער צוליב טאקטישע טעמים געפרווופט מאכן "א גוטע מינע צום בייזן שפיל". אויף א פרעסע-קאנפערענץ אין "ליצעאום" האט מען אונדז געזאגט, אז דאס אריינמארשירן פון סאוועטיש מיליטער קיין פוילן איז אן "אפענער באווייז", אז סאוועט-רוסלאנד וועט קעמפן "צוזאמען מיט אונדז" קעגן די דייטשן".... וואס פון דאזיקן קאמף איז געווארן ווייסן מיר יעצט זייער גוט.

די רעדער געשיכטע האבן זיך דאמאלס געשווינט געדרייט. עס האט קוים באוויזן אויסצומריקענען די טינט אויף דעם סטייטמענט אין ליצעאום, ווען עס זיינען פון דער פויליש-רוסישער גרעניץ אנגעקומען באריכטן, אז די ערשטע זאך, וואס די סאוועטן איז צו ענטוואפענען און נעמען אין געפאנגשאפט די פוילישע סאלדאטן. זיי האבן אויך געמאכט מאסנהאפטע ארעסטן צווישן דער פוילישער און יידישער באפעלקערונג אין די "באפרייטע שטעטלעך".

דער קלימאקס פון דער טראגעדיע און דער סוף פון דאמאלסדיקער פוילישער זעלבסשטענדיקייט איז געווען דייטשע עראפלאנען האבן מעדדעריש באמבאדירט קרעמעניץ, די "צייטווייליקע פוילישע רעזידענץ". די טעג זיינען אין דאמאלסדיקן הערבסט געווען זוניקע און שיינע. אויף דעם בלאען הימל איז נישט געווען קיין איין וואלקן. עס איז געווען אייניקע טעג פאר ראש-השנה. אין קרעמעניץ איז געווען א מארק-טאג. די טויערים פון די ארומיקע דערפער זיינען געקומען אין שטאט פארקויפן זייערע פראדוקטן. די שמאלע גאסן זיינען געווען פול מיט פויערשע פורן. מען האט געהערט דאס הירזשן פון די פערד. "שרה בת-טובים" האט אין דעם מארק-טאג גענומען אין האנד א פאטשיילע און ארויס אין גאס זאמלען געלד פאר די נויטבאדערפטיקע אויף יום-טוב. מיין טאכטער, דאמאלס א יינג קינד, האבן מיר אריינגעגעבן אין דער איינציקער טעטיקע זומער-צייט ארט-שולע. איך, מיין פרוי און די דריי יוט"א-מיטארבעטער זיינען צום רומענישן קאנסול אויף נעמען א טראנזיט-וויזע. מיין זון, דאמאלס א יינגער בחור איז איינער אליין געבליבן אין שטוב ביי די קאמעניצקיס. פלוצלינג האבן זיך אינם לויטערן הימל באוויזן מחנות דייטשע עראפלאנען, וועלכע האבן באשאטן די רויקע שטאט מיט אויפרייס און ברען-באמבעס. עס איז אויסגעבראכן א שרעקלעכע מהומה. די שטאט איז געשטאנען אין פלאמען. עס איז געווארן א ווילדער געלויף פון מענטשן און פערד. דער געשריי פון די פארוווונדעטע איז דערגאנגען ביזן הימל. חוץ פון די באמבעס האט געלויערט א סכנה פון די איינגעפאלענע מויערן און פון די פלאמען פייער. מיר האבן זיך ווי עס איז פארשטעקט צווישן די מויערן און האבן אויסגעמיטן די באמבעס.

ווען די דייטשע מחבלים זיינען אוועק און מען האט געקענט ארויס אין גאס, האבן מיר פאר זיך געזעען א שרעקליך-מוראדיק בילד, בלוט פון מענטשן, פערד און בהמות האט צוזאמען גערונען אין די רינשטאקן פון שטאט. נאענט צו הונדערט מענטשן זיינען דעם טאג געהרגט געווארן און זייערע קערפערס האבן זיך געוואלגערט אין די גאסן. אומעטום האבן געבושעוועט פלאמען-פייער. מיר האבן זיך געלאזט אין דער ריכטונג פון קרעמענעצקיס הויז. דארט האבן מיר אנגעטראפן אויף א טראגיש און גלייכצייטיג הערואיש בילד. א באמבע האט אויפגעריסן נעבן קרעמענעצקיס הויז און האט אפגעריסן די טרעפ וועלכע האבן געפירט אין זייער דירה אויפן ערשטן שטאק. מיין זון איז דורך א פענסטער ארויסגעשפרינגען פון איינפאלנדיקן הויז. אונדזערע גאסט-געבער און ברויטע מכניס-אורחים זיינען אליין געבליבן אן א דאך איבערן קאפ. ער אבער, דער הייליקער עזריאל קרעמענעצקי איז געשטאנען אויף דער גאס און אנגעפירט מיט דער רעטונגס-אקציע. אונדזער גרעסטע זארג דאמאלס איז געווען צו

זיין מיט אונדזער טאכטער. מיר האבן נישט געוויסט דעם וועג צו דער ארט-שולע. מיר האבן אויך נישט געוויסט צו האט נישט א דייטשע באמבע געטראפן אין דער שולע. אונדזער פארצווייפלונג איז געווען גרויס. יעדע מינוט האט געדראט א סכנה פון א נייעם דייטשן לופט-אנפאל. צו אונדז איז צוגעקומען א קריסט, א פריינט פון די קאמעניצקיס און פארגעלייגט צוגיין צו אים אין זיין הויז, וויט פון צענטר, ווו עס איז פארגעקומען די באמבארדירונג. קאמעניצקי ווידער האט געזאגט, אז ער וועט שיקן א ספעציעלן שליח נאך אונדזער קינד. מיר האבן באוויזן קומען אין הויז פון דעם פריינטלעכן קריסט, ווען עס איז געווען א לופט-אלארם. ווען מיר זיינען געווען אין קעלער האבן מיר דערהערט א יאמערלעך געשריי מאמא, מאמא. דאס איז געווען פון אונדזער טאכטער, וועלכע האט זיך אליין דערשלאגן צו קאמעניצקיס הויז און איז דארט אויסגעבראכן אין א יאמערלעך געוויין ווען זי האט אונדז נישט געטראפן. די קאמעניצקיס האבן אבער תיכף גענומען א שליח און אנגעזאגט ער זאל אוועקפירן צום ארט ווו מיר זיינען געווען.

אויף מיין וואנדערונג אין דעם רואינירטן חרובדיקן פוילן פון סעפטעמבער 1939 האב איך זיך אנגעזעען טראגעדיעס ווי עלטערן האבן פארלוירן זייערע מינדיעריקע קינדער און זיי שוין מער קיינמאל נישט געפונען. איך וועל דאריבער קיינמאל נישט פארגעסן די קדושים עזריאל און שרה קרעמענעצקי, וועלכע האבן אונדז געפונען אונדזער קינד. מיין טאכטער איז יעצט אין ישראל און איז לערערין פון דער ענגלישער שפראך אין דער גימנאזיע אין ראשון לציון.

דורך זייטיקע וועגן און אין גרויס געפאר האב איך זיך דערשלאגן צום "ליצעאום". דארט האב איך דערוווסט, אז די פוילישע רעגירונג צוזאמען מיט דעם דיפלאמאטישן קארפוס פארלאזן דעם זעלביקן טאג קרעמעניץ און עוואקואירן זיך קיין רומעניע. אונדז, זשורנאליסטן און אז סאלענדישע קארעספאנדענטן האט מען געראטן מיר זאלן זיך אליין "עוואקואירן". טראנספארט-מיטלן האט מען אבער אונדז נישט געגעבן.

די צייט איז געווען קורץ. באלד וועט צופאלן די נאכט און מיר מוזן וואס גיכער ארויס פון שטאט. אונדז צו הילף איז ווידער געקומען דער נישטפארגעסלעכער פריינט ראזענבערג. ער האט געזארגט, אז איך און מיין גרופע זאלן תיכף אריבערגיין צו זיינס א פריינט, וועלכער האט געוווינט אויסער דער שטאט פון וואנען מיר זאלן קענען ביינאכט אוועקפארן. קאלעגן-זשורנאליסטן האבן זיך דערוווסט, אז איך זוך א וועג זיך ארויסצובאקומען פון שטאט און האבן געבעטן אויך זיי צוראטעוון. מיר זיינען געווארן א גרופע פון 18 פערזאן. דער ענערגישער און איבערגעבענער ראזענבערג האט באשטעלט 4 פויערישע פורן מיט וועלכע מיר האבן געזאלט אוועקפארן אין א דארף, לערך 10 קילאמעטער פון קרעמעניץ. איך און מיין פרוי זיינען אוועק צו די קרעמענעצקיס. ביידע, די נישט-פארגעסלעכע עזריאל און סאניע, זיינען ווייטער געווען פארנומען מיט קעריוון די הילפס-אקציע. מיט א צוגעשטעלטע לייטער האט קרעמענעצקי געוואלט אריין אין זיין וווינונג כדי פון דארט ארויסנעמען אונזערע בידנע ביסל חפצים. דאס איז אבער נישט געווען מעגלעך, ווייל די וווינונג איז געווען פול מיט אנגעווארפענע ציגל און שטיקער וואפנע. סאניע איז צוגעשטאנען מיר זאלן נעמען איר טאכטער׳ס בעבע׳ס מאנטל פאר אונדזער טאכטער ווייל די נעכט זיינען שוין געווען קאלטע. עס האט נישט געהאלפן אונדזער געגנשטעלן זיך. מיר האבן דעם מאנטל געמוזט נעמען מיט דער אויסזיכט איט צוריקצושיקן דורך דעם פורמאן מיט וועלכן וועלן פארן. צו אונדזער גרויסן באדויערן איז דאס אזוי נישט געווען. איך גאר טראגישע אומשטענדן און זייער געדריקטע שטימונג האבן זיך געזעגנט מיט די איידעלע מענטשן, עזריאל און

סאניע קרעמענעצקי. זייער טאכטער בעבע איז גראד נישט געווען. מיר האבן זיך הייליק צוגעזאגט קומען צוזיי אויף א באזוך קיין קרעמעניץ אין בעסערע צייטן. ליידער, ליידער איז אזא צייט נישט געקומען.

ווען מיר זיינען געקומען אויף דעם באשטימטן ארט צו ראזענבערגס פריינט. האבן מיר געהאט א זייער נישט גוטע נייעס. דער פויער, וואס האט געזאלט קומען מיט די פורן ועט נישט זיין. די לאגע איז געווען א פארצווייפלטע. אין דער ענגער וווינונג וווּ מיר האבן זיך געפונען איז נישט געווען קיין פלאץ אפילו ווו צושטיין. אונדזער רעטער אומבאשיצער, פריינט ראזענבערג, האט אבער נישט גערוט. עס האט נישט געדויערט פיעל צייט און ער האט מאביליזירט יידישע פורמאנעס מיט 4 בריטשקעס. ראזענבערג האט אנגעזאגט די פורמאנעס זיי זאלן צופירן צו דעם יידישן פאטער אינם דארף און אים זאגן ער זאל שאפן פאר אונדז פורמאנעס וועלכע זאלן פארטאג מיט אונדז ווייטער פארן. ביי טאג האט מען נישט געקענט פארן ווייל די דייטשן האבן כסדר באמבאדירט די שאסייען.

די האנד האט מיר געציטערט ווען איך האב זיך געזעגנט מיט דעם ערלעכן, בראווּן, האראפאשנעם יידישן פאלקס-מענטש ראזענבערג. אלעס וואס ער האט געטאן פאר מיר, א נעונדניקן יידישן שרייבער, איז פאר אים געווען אזוי פשוט, זעלבסטפארשטענדלעך, ווי ער וואלט דערפילט א חוב, אדער גאר א זכות, פאר וואס ער גאר בארף מיר דאנקן. ווען איך שרייב די דאזיקע שורות וועגן די איידעלע קרעמעניצער יידן, וועלכע איך האב באגעגנט אין מיין קורצער אויפנהאלט אין שטאט, די גאסטפריינטלעכע אייגנטימער פון דער ביר-האלע, די אינטעליגענטע, איידעלע קרעמענעצקי-פאמיליע, דעם ראש-הקהל דעם איידעלן, פרעמדן קריסט, וועלכער האט אונדז אריינגענומען אין זיין וווינונג ואחרון, אחרון, דעם נישט פארגעסלעכן פריינט ראזענבערג. ווען איך דערמאן זיך די דאזיקע הייליקע מענטשן, ווייסט מען ערשט ווי גרויס עס איז די אבידה, ווען מיר האבן נישט מער די קהלה-קדושה קרעמעניץ און אירע איידעלע יידן-קדושים.

רומפּול זיינען זייער נישט-פארגעסלעכע נעמען.

געהייליקט איז זייער אנדענק, יזכור.....

מענדל מאזעס.

קעמפּענדיקע געטאָס: קרעמעניץ

(סאָוויעטיש היימלאַנד, נומער 4,
אפּריל 1968)

א גרעסערע שטאָט אין טארנאפּאלער געגנט אויף אוקראַינע, דא האט עקזיסטירט א גוט ארגאַניזירטע יוגנטליכע אונטערערדישע אָרגאַניזאַציע, וואס האט באַוויזן זיך צו באַזאָרגן מיט געווער און אפילו מיט דייטשישע דאָקומענטן, וואָס האבן דערמעגלעכט באַוועגונגס-פרייהייט פאר אירע מיטגלידער, דער קאַמפּס-פּלאַן פון דער אָרגאַניזאַציע איז געווען געבויט דערויף, אז זי וועט אָנהויבן די שלאַכט קעגן די מחבלים אויסער דער געטאָ-וואַנט. אונטערערדלער האבן גערעכנט, אז זיי וועלן זייף אומשטאַנד נישט צו דערלאָזן די ס.ס.=לייט אַריינצודרינגען אין געטאָ. אין דערין איז געווען דער פעלער זייערער. דעם 9טן סעפּטיאַבער 1942 איז די געטאָ אַרומגערינגלט געוואָרן פון זשאַנדאַרמען און פּאָליציי, און די יונגע חברה האבן שוין נישט באַוויזן אַנבינדן די דייטשן א שלאַכט אויסער דער געטאָ.

עס האט זיך אנגעהויבן א האַרטנעקיקער געראַנגל איז דער געטאָ גופא. אין ערשטן טאָג פון קאַמף זיינען געפאַלן זעקס דייטשן און א פּאָליציאַנט, אין צווייטן טאָג - צען... אויפן דריטן טאָג האבן די קעמפער אונטערגעצונדן די געטאָ, א וואָך צייט האט געדויערט די שריפה, א וואָך צייט האט געפלאַקערט די שלאַכט, ביז וואַנען "דער לעצטער קעמפער פון געטאָ האט אויסגעהויכט זייך אָטעם".

פון דער רעדאַקציע פון ביולעטין

מיר ברענגען די אויבנדערמאַנטע רשימה פון יוסף בערגמאַן (אין דער ריכטיקער נישט סאָוויעטישע אָרטאָגראַפיע).

מיר מוזן גלייכצייטיק באַמערקן, אַז אין די דערציילונגען פון די ביידע געראַטעוועטע פון געטאָ קרעמעניץ - בצלאל שווארץ און בעלא טעפּער-קאַפּלאַן, וועלכע האבן אויפפירלעך באַשריבן די פאַרניכטונג אין דעם בוך "פנקס קרעמעניץ" - האבן מיר קיין שום באַשטעטיקונג פון די געבראַכטע פאַקטן דורך ה בערגמאַן, סיי וועגן דעם אָרגאַניזירטן אויפשטאַנד און סיי וועגן דעם פאַרברענען פון געטאָ דורך די יידן אַליין.

א בריוו פון קרעמעניץ

חשובער הער וואַקמן!

מיר אַלע, געבליבענע, די שארית הפליטה, פון יידישן יישוב אין קרעמעניץ, דאַנקען אייך און די איבריקע פאר אייער אויפמערקזאַמקייט. אַלעס וואס עס איז געווען צו טאָן אויף דעם מאַסן-קבר איז שוין געטאַן געוואָרן.

אַרום דעם קבר האבן מיר אַריינגעשטעלט 80 זיילעכלאַך, מיט א רווח פון 2½ מעטער איינער פון צווייטן. דורך די זיילעכלאַך האבן מיר דורכגעפירט דראָט. אויך האבן מיר אויפן קבר פאַרפלאַנצט 100 ביימער, און יעצט זעט שוין דער גיא-ההריגה אויס ווי א בית- עלמין.
אין פרילינג וועל איך דעם פּאַרקן פאַרבן און אייך שיקן א פאָטאָ פון דעם אַלעמען.
נישט געזאָרגט,אַלעס וועט זיין אין אָרדענונג.
איך ווינטש אייך אַלעס בעסטע. זייט געגרוסט. איך דאַנק דעם פריינט באַראַשאַס.

מיט אַכטונג

10 יאַנואַר 1968

ישראל מאַנדעל

יוסף פאק, ראשון לציון

מאיסיי באריסאוויטש גאלדפארב

(פארווארטס פון מ.ג.)

געציילטע, גאר וועניגע זענען פארבליבן די קרעמעניצער וואס האבן צוביטן דעם ניינטן צענדליג פון זייערע יארן, זאלן זיי אלע מאריך ימים זיין. זיי זענען אונדז טייער אלס לאנדס-לייט, וועלכע זענען געווען בעפריינדעט מיט אונזערע עלטערן און אזוי באנט געווען צו זייער דור און זייער אספיראציעס. זיי זענען אונדז טייער ווייל זיי טראגן אין זייערע הערצער דעם עבר פון אונזער שטאט, וועלכער גרייכט צו דער צייט איידער מיר זענען געבוירן געווארן.

מיט גרויס פארגניגן און אינטערעס לייענען מיר די העפט פון זכרונות, וועלכער דער לערער יוסף פאק, פון די הויבן דערמאנטע מאהיקאנער האט אנגעשריבן ערשט די טעג. באגאבט מיט א גוטן זכרון און א לייכטע פען, האט ער ארויפגעבראכט בעשטאלטן און פארלויפענישן אין אמאליגן קרעמעניץ אויף א געלונגענעם אופן.

צו שמאל זענען די גרעניצן פון אונדזער העפט, מיר זאלן אט די זכרונות קענען פארעפענטליכן מיט איינמאל, מיר וועלן דאס טון ביסלעכווייז, אין פארזעצונגען.

דאסמאל וועלן מיר פון דארט ארויסנעמען דאס געשטאלט פון פאלקס-שול פארוואלטער מאיסיי באריסאוויטש גאלדפארב, וועמענס נאמען אי אזוי טייער פאר פיל קרעמעניצער אומעטום, ווי זיי געפינען זיך.

אונדזער לאנדסמאן אין ניו-יארק, העניך קעסלער, וועלכער איז א לענגערע צייט געווען סעקרעטאר פון קרעמעניצער לאנדסלייט פאראיין אין אמעריקע האט אונז איבערגעשיקט צווישן אנדערע בריוו און דאקומענטן א בריוו פון גאלדפארב צו זיינע געוועזענע שילער, אין אמעריקע. גאלדפארב דערציילט מיט פרייד, אז די געוועזענע שילער זיינע אין קרעמעניץ האבן צו זיין 80-יעהיקן געבורטסטאג געפראוועט א פייערלעכן באנקעט דעם 8-טן מערץ 1930. אויך שרייבט ער, אז אט די געוועזענע שילער זיינע, קלייבן זיך פאראייביגן זיין נאמען.

עס וועט דערום זיין א טיילווייזע פארווירקליכונג פון זייער ווילן, ווען מיר, די נאך לעבן געבליבענע שילער פון גאלדפארב, וועלן אים דא דערמאנען דורך דער שילדערונג פון זיין איבערגעגעבענם תלמיד יוסף פאק.

איידער מי גייען דאס טון, וועלן מיר דא געבן א איבערזעצונג פון א פראגמענט פון גאלדפארבס דערמאנטן בריוו, וואס קען דינען אלס מאטא צו פאק'ס שילדערונג.

"... אייערע פריידן און זארגן אין דער שולע וועלן אפשר יעצט אויפקומען פאר אייערע אויגן און איר וועט זיך ווידעראמאל זעען אלס זארגלאזע, גליקליכע קינדער. אזוי

ווי עס האט געזאגט דער מאנאך פימען אין דער טראגעדיע "באריס גאדונאוו" פון פושקין, שרייבענדיג די קאפיטלעס פון געשיכטע: "די פארגאנגענהייט גייט דורך פאר מיר ; און איך מייל עלטער בין איך אויפסניי יונג".

ס. ג.

יוסף פאק דערציילט:

איך איינעם א טאג איז אין תלמוד תורה אריינגעקומען ר׳ דוד לייב סעגאל ז"ל, דעם זוויהילער רב׳ס איידעם. ער האט זיך געווענדעט צו אונז תלמידים בזה הלשון: "די צייט פון מיטאג בא איך איז פון 2 ביז 3, ווער פון אייך עס וויל לערנען רוסיש, קאן בלויז אויסנוצן אט די צייט און אריינגיין אין חדר פון ר׳ יונה. דארט וועט קומען א לערער אייך לערנען".

איך האב זיך באלד פארשריבן און אויף מארגן בין איך שוין געקומען לערנען, דאס איז געווען באלד נאך פסח, דער לערער האט זיך ארויסגעוויזן צו זיין גאלדפארב, וועגן וועלכן איך האב קיין אנונג ניט געהאט. ער האט אבער אונדירעקט געהאט א גרויסע השפעה אויף מיין שפעטערדיקן לעבנס-גאנג.

דער לערער האט געפירט די לימודים אין רוסיש געגנוג הארמאניש. אזוי אז אין משך פון א פאר מאנאטן בין איך געווען אומשטאנד, גייענדיק איבער דער "שיראקא" גאס צו לייענען די שילדן.

צו נייעס שול יאר האט מיך גאלדפארב אריבער בענומען אין "יעווריעיסקאיע אוטשילי-שטשע" און איך האב איגעפאנגען פון דער ערשטער גרופע.

ערשט ווען איך בין אריבער אין דער ערשטער "אטדעלעניע" האב איך זיך באגייגענט מיט די לערערס גאלדפארב און שקלאווין.

ווי נעמט מען די באזונדערע פעהיקייט צו שילדרן די צוויי גרויסע, טאלאנטפולע לערער, וועלכע זענען אין משך פון פיעל יארן פארגעסערט געווארן דורך א גאנצער פלעיאדע שילערס פון קרעמעניץ און דער סביבה? דער דאזיגער לערן אנשטאלט האט פארגעשטעלט מיט זיך (איך וואלט ניט וועלן מגזים זיין) עפעס ענליכעס צו א אוניווערסיטעט. די דאזיקע שולע האט ארויסבעגעבן פון זיך אלזייטיק אנטוויקעלטע יונגע לייט. ווען די ווענט פון דער שולע וואלטן געווען בכח ארויסצוגעבן די אלע אינהאלטסרייכע לעקציעס, וועלכע זיינען דארט געערט געווארן, וואלטן אלע אנערקענט מיין אפשאצונג, אפשר צו געוואגטע אבער דאך איין אמתע.

ווען גאלדפארב פלעגט, זיצענדיק אויף דער לעקציע, ארונטערבויגן איין פוס אונטער זיך, איז געווען קלאר, אז די דאזיגע לעקציע וועט זיין א פיעל באלערענדע און אזוי ווי דער פוס איז כמעט כסדר געווען ארונטערגערוקט, איז זיין ארט לערנען געשטאגען אויף דער העכסטער שטופע.

ביז היינט געדענק איך ווי ער האט מיט אונז געקנעלט די באוואוסטע דערציילונג פון פושקין: "קאפיטאנסקאיא דאטשקא" ווייזענדיג דערביי ארוים פעדאגאגישע וואונדער.

ער האט ניט געקארגט אונז אריינפירן אין פארשידענע לעבענס פראבלעמען. ער פלעגט ארויסרופן דעם קלאס אויף לעבהאפטע שמועסן. זיין באהאוועגטקייט אין דער רוסישער שפראך איז געווען גרויס. אים איז געלונגען איינפלאנצן אין אונז דעם באגער צו דעם ליטעראריש ארט רעדן און שרייבן. אין די הפסקות צווישן די לעקציעס פלעגן מיר די שילער זיך באנוצן מיט זיינע באליבטע רוסישע אידיאמס אין די שמועסן צווישן זיך.

באזונדערס אינטערעסאנט זענען געווען זיינע גראמאטיק לעקציעס.
דער שילער האט געמוזט זיין א שטארק טעמפער און ניט באהערשן די גראמאטיק, וועלכע גאלדפארב האט מיט אזא ליבשאפט און עכט פעדאגאגישן צוגאנג אונז געלערנט. ווי באוווסט, האבן שילער ניט ליב לערנען גראמאטיק. גאלדפארב אבער האט באוויזן ארויסרופן ענטוזיאזם אויך צו די לעקציעס פון גראמאטיק.

עס איז כדאי צוצוגעבן צו דער כאראקטעריסטיק פון גאלדפארבן דעם פאקט וועלכער איז פארבינדן אויסשליסליך מיט מיין פערזענליכקייט, א פאקט וואס האט משפיע געווען אויף מיין ווייטערדיקן לעבענסוועג. געוויסע, וואס מ׳רופט דאס "אומשטענדן" האבן מיך דערפירט צו איבעררייסן מיינע באזוכן אין שולע. דאן איז גאלדפארב בכבודו ובעצמו געקומען צו מיינע עלטערן אין שטוב און געפירט מיט מיין פאטער, גרשון אייזנבינדער, לענגערע וויכוחים וועגן מיין באזוכן די שולע. אונטער דעם אנטשלאסענעם דרוק פון מיין קלוגער מוטער, און מיט דער מיטהילף פון גאלדפארבס אונהויפערליכער מיה, האב איך באנייט מיין לערנען אין שולע.

מיט דער הילף פון די לערער בין איך געווארן א "רעפעטיטאר". דער ערשטער שילער מיינער איז געווען מרדכי יידל ברויטמאן (שלמה בעקער׳ס זינדל, יאשקע פאנימאיעש׳ס א ברודער). ער פלעגט מיר באצאלן פאר יעדער "פערעלאזשעניע" מיט א בייגל. צו ביסלאך בין איך געווארן א באוווסטער רעפעטיטאר, אבער ניט לייכט איז מיר געווען צו לערנען און אויך לערנען מיט אנדערע.

גרויס איז געווען גאלדפארבס אונמיטעלבארע ווירקונג אויף פיעל פון די שילער. גאלדפארב פלעגט אין די קאלטע ווינטער פארטאגן זיך וואלגערן א נאקעטער אין שניי. דאס האט ארויסגערופן איך ביי די שילער א ווילן צו פארהארטעווען זייער גוף. ער פלעגט האפט פירן א ענטוזיאסטישע אגיטאציע פאר פראפעסאר מעטשניקאוו׳ס טעאריע, וועגן דעם פארלענגערן דעם מענטשענס עלטער. דאס האט זיך אויסגעדריקט באזונדערס אין טרינקען זויער-מילך און קעפיר. בא אים איז שטענדיק געווען א פולער קיילער מיט א די מילך פראדוקטן. אויך האט ער רעקאמענדירט צו עסן עפל און גרינוואַרגס, פרישע פוטער א.ז.וו. א מלחמה עד חרמה האט ער געפירט קעגן "ברויט מיט שמאלץ", כמעט דאס איינציגע מאכל, וואס די שילער פלעגן אזוי גערן עסן צו פרישטיק און אוונדברויט. און גרויס איז געווען דער פארדרוס פון די מוטערס אויף גאלדפארבן, ווען זיי פלעגן דארפן שמירן אין די פרעסט די הארטע ווי שטיין, פוטער אויף די קינדערס ברויט.

געווען איז אין שולע א בופעט, וווּ איצי בייגלמערעגער פלעגט פארקויפן די קינדער ביליגע צוקערלעך. גאלדפארב האט מיט גרויס רוגז בעטאדערט פון די קינדער ניט צו עסן אזעלכע "פאקאסטן", וואס פארסאמען מיט זייערע שיידליכע פארבן די מאגענס. פיעל קינדער האבן אונטער גאלדפארבס ווירקונג געענדערט זייער דיעטע און פירונג, וועלכע זענען אנגענומען געווען אין יידישע שטובער דורות לאנג. און אט אזעלכע קינדער האבן זיך אויסגעצייכנט מיט געשטארקטע קערפערס און א באזונדערער דרייסטקייט אין די שנייקוילן מלחמות וואס זענען אנגעגאן אין הויף פון שולע א גאנצן ווינטער.

וועגן לערער שקלאווין וועמענס השפעה אויף די שילער איז אויך געווען גרויס – א צווייט מאל.

י. רוכל

פערזענליכקייטן פון קרעמעניצער אפשטאם

ד"ר זאב חסיד, בערקעלי קאליפרניא

פינף יינגלעך, קינדער פון אויסגעשפראכענע ציוניסטישע משפחות. זענען געשיקט געווארן קיין ארץ-ישראל, פאר דער ערשטער וועלט-מלחמה, צום דערציקען זיך.

1. יצחק בן משה איידעלמאן, 2. חיים כץ, 3. זאב (וועלוול) בן מרדכי חסיד.
4. אברהם בן יהושע רוכל, 5. אברהם קריווין.

די ערשטע צוויי - אין גימנאזנע הרצליה" אין יפו, די אנדערע - אין מיטל אגראר-שול אין פתח-תקוה.

אייניגע פון זיי זיינען פארבליבן אין ישראל, נאכן ענדיקן די שולע. זאב (וועלוול) חסיד האט געשטרעבט צו העכערער אויסבילדונג און האט ארויסוואנדערט קיין אמעריקע (אין ארץ ישראל זענען דאן קיין הויכשולן נאך נישט געווען).

פון דאן איז שוין פאריבער א היבש ביסל יארן. אויף א מאל געפינען מיר אויס אין דער טעגליכער צייטונג פון בערקעלי, קאליפארניע, פון 14.9.67, דאס"דער באוווסטער וויסנשאפטלער, פראפעסאר פון ביו-כימיע אין בערקעלי. אוניווערזיטעט, ד"ר וויליאם זאב חסיד האט באקומען "פרס הודסון" פון דער אמעריקאנישער כימיע געזעלשאפט. צוזאמען מיט זיין בילד ברענגט די צייטונג אויספירלעכע אינפארמאציעס וועגן זיינע ערפינדונגען און וויסנ-שאפטלעכע פארשונגען אין פארלויף פון 40 יאר, פון צייט (1927) ווען ער האט אנגעהויבן זיין קאריערע אין קאליפארניער אוניווערזיטעט.

אין פארלויף פון די יארן האט ער פארעפענטליכט אריבער 160 וויסענשאפטלעכע ארבעטן, ער האט פארדינט פיעל וויסענשאפטלעכע טיטולען (תוארים) און איז באוווסט ווייט אויסער די גרענעצן פון אמעריקע.

ער געהערט אויך צו דער וויסענשאפטן אקאדעמיע (אקדמיה למדעים) פון די פאראייניקטע שטאטן.

אין פארלויף פון אלע יארן, איז חסיד געשטאנען אין ענגע פארבינדונגען מיט ארץ-ישראל, און ישראל׳ ער הקלאים קוממענדיק קיין קאלעפארניע שטודירן, פלעגן געפונען ביי אים אן עצה און הילף.

חסיד האט שוין אייניקע מאל באזוכט ישראל, אלס גאסט פון "מכון וויצמאן למדע", ער ווייזט אויך ארויס ווארעמע געפילן פאר אונדזער פארבאנד און שרייבט זיך איבער (אין א גוטן עברית) מיט אונדזערע חברים.

נאך דער ערשטער וועלט-מלחמה זיינען עולה געווען קיין ארץ-ישראל, זיין פאטער ר׳ מרדכי חסיד, מיט דער גאנצער פאמיליע.

מיר ווינשן אונדזער חשוב׳ן לאנדסמאן ד"ר חסיד א סך געזונט און לאנגע יארן פון שעפערישע ארבעט אויפן וויסענשאפטלכן געביט.

ד"ר מארק כ"ץ, ניו-יורק

א זון פון ד"ר בן-ציון כ"ץ, געוועזענער דירעקטאר פון דער "תרבות" שול אין קרעמעניץ, א אייניקל פון ר׳ משולם כ"ץ (פון די ערשטע "משכילים") מצד זיין פאטער, און פון ר׳ משה רובל (א פארמעגליכער סוחר און באקאנטער געזעלשאפטלעכער עסקן), מצד זיין מוטער. אין זיין יוגנט האט מען אים גערופן "מאַרא" און מען פלעגט זאגן אויף אים, אז ער איז א מאטעמאטיקער פון געבוירן, א טיפ פון א עילוי, אויסגעצייכנט זיך פון קינדווייז אן מיט זיין אויסערגעוויינליכן זכרון; ווען מען האט פאר אים אלס קינד פון פינף יאר פארגעלייגט א דערציילונג, פלעגט ער עס תיכף איבערחזרן. ער האט באקומען א יידישע דערציונג (נישט קיין טראדיציאנעלע) און נאכן פארענדיקן דעם ליצעאום איז ער אין עלטער פון זעכצן יאר אנגענומען געווארן אין לעמבערגער אוניווערזיטעט אויפן פאקולטעט פון פיזיק און מאטעמאטיק, און זיין פראפעסאר האט באלד געזאגט אז זייט צוואנציק יאר האט ער נישט געהאט אזא תלמיד מיט אזא וויסן פון מאטעמאטיק. אין יאר 1938 איז ער גישיקט געווארן דורך דער פוילישער רעגירונג קיין אמעריקע פאר ווייטערדיקער אויסבילדונג. זייט לאנגע יארן דינט ער אלס פראפעסאר פאר מאטעמאטיק אין ראקפעלער-אוניווערזיטעט אין ניו יארק. ער האט פארעפענטליכט א ריי פארשונגען אויפן געביט פון מאטעמאטיק, וואס האט אים פארשאפן א נאמען פון אן אינטערנאציאנאלן-גאון אויף דעם געביט.

מיט צוויי יאר צוריק האט דער ראקפעלער אוניווערזיטעט אים באשאנקן מיט אן אויסצייכנונג ס-בריזו פאר זיין וואגיקע ארבעט פארן פארשריט פון מאטעמאטיק, אלס איינער פון די זיבן גרויסע וויסנשאפטלער אויף דעם געביט אין דער גארער וועלט, אין דער זעלבער צייט – מיט מענטשליכן שארם, וואס איז אים געלונגען צו געפינען א גוטן קאנטאקט מיט די סטודענטן און זיינע זייער ערנסטע לעקציעס צו געבן מיט פול הומאר. אין דער מאנאטס-שריפט Scientific Research פון חודש מערץ 1968 איז פארעפענטליכט געווארן מיט אים אן אינטערוויו וועגן דער אויסווירקונג פון מאטעמאטיק אויף אנדערע וויסנשאפטלעכע געביטן, צוזאמען מיט זיין בילד אויפן שער פון דעם זשורנאל. מיר נעמען נישט אויף זיך די אויפגאבע פון ספעציאליסטן צו פארשטיין דעם ארטיקל, אבער מאטעמאטיקער, וועלכע האבן עס געליינט, תאלטן זיין צוגאנג אלס זער אריגינעל, נישט קאנווענציאנעל.

מיר ווונטשן אונדזער בן-עיר, דעם געלערנטן, ווייטערדיקן פארשריט אויף זיין ארבעטס-געביט.

שמואל טייטעלמאן

אונדזער הילפס טעטיקייט

אין די ערשטע יארן פון אונדזער פאראיין, ווען עס איז נאך אנגעגאנגען די עליה פון די לאבערן, איז אונדזער הילפס טעטיקייט געווען א פארברייטערטע. אויך האבן מיר דאמאלס געשיקט אונדזערע לאנדסלייט קלענערע הלוואות אויף לאנגע טערמינען אן פראצענט

מיר האבן זיי אויך מיטגעהאלפן, ווו ווייט מעגלעך, ביים איינארדענען זיך אויף ארבעטס פלעצער א.א.וו.

ביסלעכווייז האבן זיך די לאנדסלייט איינגעארדנט און אקלימאטיזירט, אבער דאך איז נאך געבליבן ביז היינט א טייל לאנדסלייט וועלכע מען דארף שטיצן, און מיר טוען דאס, ווי ווייט מעגלעך - רעגולער. צווישן זיי זענען פאראן בראניש-קראנקע, אלטע לייט און אנדערע, וועמענס עקזיסטענץ באלאנגט אין דער שטיצע פון לשכת הסעד (הילפ'ס ביורא). מיר שטייען אין קאנטאקט אין אייניקע פאלן מיט דער לשכת הסעד און קומען איר אקעגן מיט געלט פון אונדזער זייט, ווען עס האנדלט זיך וועגן א קרעמעניצער. צומאלס איז נויטיק אפילו צוצושטעלן געוויסע זאכן צו איינעם אין שטוב אריין, אדער עפעס צום פערזענלעכן נוצן, ווי ארטאפעדישע-שיך א.א.ווי

ווען דאס איז נאך מעגלעך געווען, האבן מיר איבערגעשיקט פעקלאך און געלט פאר קרעמעניצער יידן און פאר חסידי אומות העולם, וועלכע האבן זיינע צייט געראטעוועט אדער געשטיצט יידן.

צי אס די אלע צוועקן האבן אונדז געדינט ביישטייערונגען פון קרעמעניצער אין אמעריקע, ארגענטינע און קאנאדע, ווי אויך אין ישראל.

אבער דאס אלעס צוזאמען גיט אונדז נישט די פולע מעגלעכקייט פאר א ברייטערע הילפס ארבעט. מעגלעך, אז מיר דארפן א טראכט טון וועגן א גמילות חסדים קאסע, אבער צו דעם צוועק זענען נויטיק גרעסער סומען געלט.

פון די הלוואות, וועלכע מיר האבן א מאל פארטיילט זענען ווייניק צוריקגעקומען, און דאס איז צוליב פארשידענע, גאנץ פארשטענדליכע סיבות.

ס. ג.

ר' דוד רובין   והדרת פני זקן

חוה"מ פסח ה.י. האט די פארוואלטונג פון כפר-חסידים געפראוועט א מסיבה דעם איינוואוינער פון דארף, און אונזער לאנדסמאן דוד רובין, לכבוד זיין 87-טן געבורטסטאג.

אויף דער מסיבה זענען אנוועזענד געווען מער ווי הונדערט געסט, צווישן זיי דער רב גלמן (פירער פון "מזרחי") און אונדזער לאנדסמאן עזריאל בורן (גארענבוט).

דוד רובין באשעפטיגט זיך נאך יעצט מיט שרייבערייי, ער איז א באשטענדיגער מיטארבייטער אין דעם זשורנאל פאר יידישן פאלקלאר "ידע עם". אין פארבינדונג מיט זיין ארבייט קומט נאך אוים ארויסצופארן פון דארף. ער איז לעצטענס געשיקט געווארן אלס פארשטייער פון דארף תפילה זאגן באם כותל המערבי. ער האט בשעת מעשה, שרייבט ער, אויך איגזינען געהאט אלע קרעמעניצער.

ר׳ אלעזר בריק

צוריק מיט א יאר האט די משפחה פון אלעזר בריק באצייכנט דעם 80 יאריקן געבורטסטאג זיינעם.

אלעזר בריק איז עולה געווען קיין ארץ ישראל צוזיר מיט 48 יאר. ער איז דאמאלס געווען פון די גאר וועניגע יידישע שלאסער אין לאנד פון זיין קוואליטעט.

זיין ראיה איז לעצטענס שטארק אפגעשוואכט געווארן און ער האט געמוזט פארלאזן זיין ארבייט, מיט וועלכער ער האט זיך ביז ניט לאנג פארנומען.

מיר האבן אים דעם שבועות באזוכט צוזאמען מיט וואקמאנען און מיר זענען צופרידן געווען צו טרעפן אים פול מיט הומאר, ווי אלע יארן.

זאלן זיי אט ביידע זקני קרעמעניץ מאריך ימים ושנים זיין.

פארבינדונג מיט אונדזערע לאנדסלייט אין אויסלאנד

א בריוו פון ארגענטינע

טייערע לאנדסלייט מיינע אומעטום אווו איר זענט !

איך קום אייך יעצט איבערגעבן דעם בריישן שלום עליכם וואס דער ארגענטינער קרעמעניצער איד האט אייך איבערגעשיקט דורך מיר.

די חברים י רוכל און מ. גאלדענבערג, שרייבן מיר איך זאל זיי שיקן א באריכט פון דער טעטיקייט פון די קרעמעניצער לאנדסלייט אין ארגענטינע. שטייט בא מיר די פראגע, וועגן וואס זאל איך שרייבן? וואס פאר א ברייטע טעטיקייט פירן מיר דא? אויב מיר קומען זיך צוזאמען א מנין קרעמעניצער אלע וואך, בכדי צו דאווענען א קאפיטל קרעמעניץ - איז דאס נישט מער ווי רעכט. עס וואלט געווען א גרויסער אומרעכט ווען מיר טוען דאס נישט, און דוד המלך האט דאך אונדז געלערנט: " אל תקנא בעושי עולה". בלויז אפאר מאל אין יאר טרעפן מיר זיך, מער-ווייניקער אריבער הונדערט קרעמעניצער ל"ל צוזאמען: דעם 14טן אוגוסט ווען מיר זענען מזכיר נשמות אונדזערע קדושים וטהורים און ווען מיר פייערן דעם חג העצמאות.

נו, דאס גאנצע לעבן אייגענטלעך איז דאך פול מיט די דאזיקע צוויי מאמענטן: טרויער און פרייד. איז נישט מער ווי רעכט, אז מיה זאלן זיך צוזאמענקומען און אפמערקן די דאזיקע צוויי קעגנזעצלעכע שטראמען וואס פארפלייצן אונדזער לעבן. פונקט אזוי ווי מיר טרויערן טיף און ווייטעקלעך נאך אונדזערע אומגעקומענע אין טאג פון חורבן קרעמעניץ— פונקט אזוי טאנצן מיר פאר פרייד און חדוה, אין טאג פון יום העצמאות. מיר פרייען זיך דאפלט: אלס איד און אלס קרעמעניצער, ווייל אין ישראל האבן מיר אפגעפונען א גאנצע עדה קרעמעניצער ל"ל מיט וועלכע מיר שטייען אין ענגן קאנטאקט און מיר באווונדערן זייער געדולד און ארבעטסזאמקייט, לזכר קרעמעניץ. די לעווינזאן ביבליאטעק וואס זיי האבן געשאפן איז נישט אפצושאצן. און מערקווירדיק, אין אזעלכע גורלדיקע טעג אין וועלכע עס לעבן אונדזער טייערע לאנדסלייט אין ישראל, האבן זיי דאך געפונען צייט און געדולד און געבן ארויס א ביולעטין "קול יוצאי קרעמעניץ" וועלכער פארבינט אונדז מיט אלע קרעמעניצער אין דער וועלט און פארשטארקט אזוי-ארום נאך מער דעם זכר קרעמעניץ.

איז וואס פאר א ווערט האט אונדזערע אקטיוויטעטן דא אין רויקע, זאטע גלות לענדער. דאס וויכטיקע וואס מיר קאנען און דארפן טאן איז זען, אז די לעווינזאן ביבליאטעק זאל באררייכערט ווערן מיט די נויטיקע ביכער און זשורנאלן. מיר דארפן אויך זארגן אז דער ביולעטין "קול יוצאי קרמניץ" זאל פארזעצן מיט זיין דערשיינען. אייניקע ל"ל בא אונדז אין ארגענטינע האבן אויסגעדרוקט זייער ווילן אז דער ביולעטין זאל פון צייט צו צייט געבן עפעס פון דער פארגאנגענהייט, דערמאנען א וויכטיקן עפיזאד, א ביאגראפיע פון א פערזענלעכקייט, שילדערן געוויסע טיפן פון קרעמעניץ, מיר האלטן אז נישט אלץ איז אריין אין די יזכור ביכער, אויב אפילו יא, - מאכט אויך נישט אויס, ווייל מיר גלויבן, אז די יזכור ביכער האט מען שוין לאנג נישט געליינט און ס'איז נויטיק צו דערמאנען.

ס'איז אויך וויכטיק צוצוגעבן, אז מ'האט פריער געמיינט, נאך דעם ווי ס'איז נישט מער נויטיק געווען די הילף פאר די שארית הפליטה, אז עס וועלן אונטערגיין די

לאנדסמאנשאפטן, פון דעססוועגן זעען מיר אז אין ישראל און אויך אין אנדערע לענדער האט זיך פארשטארקט די אקטיוויטעט פון די לאנדסמאנשאפטן. ביי אונדז אין ארגענטינע למשל, זענען די לאנדס-מאנשאפטן קאנצענטרירט אונטער איין דאך פון דעם "נאציאנאלן ראט פון די פוילישע לאנדסמאנשאפטן" וועלכער פירט אן און סטימולירט די גרויסע נאציאנאלע אויפטאן.

ס'איז גענוג אנצווייזן אויפן פאקט אז אין די היסטארישע 6 יוני טעג פון יאר 1967 ווען ישראל איז געווען אין סכנה'דיקן קריג מיט די אראבער, האבן די פוילישע לאנדסמאנשאפטן בעשאפן שנעל, אדאנק דער קאנצענטראציע, די סומע פון 20 מיליאן דאלאר און אפגעשיקט קיין ישראל.

די צענטראלע אזכרה אקטן וואס די לאנדסמאנשאפטן ארדנען איין צום יארצייט פון ווארשעווער געטא אויפשטאנד זענען זייער אימפאזאנט און פון גרויסער וויכטיקייט.

מיט איין ווארט די לאנדסמאנשאפטן פירן אויס א גרויסע נאציאנאלע געזעלשאפטלעכע מיסיע. א סימן האט איר אז אפילו אזעלכע ל"ל וואס האבן ליב צו פראווען התבודדות ביי א טיש מיט קארטן אדער בלאט בטלנות – קומען די לאנדסמאנשאפטן און גיבן אים א גוטן קאנפרענציטס אדער א גוטע פארשטעלונג פון נאציאנאלן פאלקס טעאטער, אדער א קאנצערט, און די ל"ל ווערן ווידער געזעלשאפטלעכע ברואים. ווי עס שטייט אין פרקי אבות: "הלל אומר" 'אל תפרוש מן הציבור'".

צום סוף ווילן מיר דא אין נאמען פון אונדזער פארוואלטונג אין בוענאס איירעס דאנקן דער רעדאקציע קאלעגיום פון "קול יוצאי קרמניץ" פאר דער רובריק "שפענדונגען פון אויסלאנד" אין וועלכער מיר דערוויסן זיך אז –

אירגון קקמניץ – ארגענטינע	500– דאלאר
אירגון קרמניץ – ניו יארק	200– דאלאר

גאט זאל זיי געבן, אונדזערער לאנדסלייט אין ניו יארק, געזונט און גוטן ווילן, וואס ווינטשט אייך אלעמען אייער לאנדסמאן

מרדכי כ"ץ.

דער קרעמעניצער ל"ל פאראיין אין ארגענטינע

פייערט זיין צוואנציק יאריקן יובילעאום

די קרעמעניצער לאנדסלייט אין בוענאס-איירעס, זענען זיך נוהג צופייערן יעדעס יאר דאס יום העצמאות. דאס מאל איז די שמחה געווען א דאפלטע. עס איז דאס יאר בעווארן צוואנציק יאר זייט דער קרעמעניצער ל"ל פאראיין אין ארגענטינע איז בעגרינדעט געווארן. זיי האבן דערום בעפראוועטביידע פייערונגען אין אייך אורנס.

די מסיבה איז געווען גאר א געהויבענע און אינהאלטס-רייכע.

בעעפנט דעם אונד דער פרעזידענט פון פאראיין חיים מארדיש, וועלכער האט אויך גערופן די פארזאמלטע צו באערן דעם אנדענק פון די געפאלענע זין: אבשלום צידון- ציזין און יעל ירון-קרעמענטשוצקי.

מיט דער פאראנשטאלטונג האט נאכהער אנגעפירט דער ח׳ מרדכי כ"ץ, וועלכער האט אויך פארוויילט דעם עולם מיט זיין געזאנג און דעקלאמאציע.

א באריכט וועגן דער טעטיקייט פון פאראיין האט אפגעגעבן די חברה ציפע כ"ץ.
דאס מאל האט זיך באטייליקט אויף דער מסיבה פיל יוגנטליכע, צווישן זיי אריה מארדיש, חיים מארדישעס זון.

ער איז געווען איינער פון די פרייוויליקע אין ישראל בשעת דעם 6-טעגיקן-קריג. אין זיינע רייד האט ער איבערגעגעבן אז ער מיט זיינע חברים האבן באשלאסן זיך אומקערן אין ישראל נאכן פארענדיקן זייער שטודיום און האט אויסגעדרוקט זיין האפנונג, דאס נאך די בנים וועלן אויך עולה זיין די עלטערן ער האט געהופן די עלטערן שיקן די קינדער אין יוגנט-ארגאניזאציעס, ווו זיי וועלן קריגן א נאציאנאלע דערציאונג, וואס וועט זיי ענג פארבינדן מיט ישראל.

א לענגערן רעפעראט האט נאכער געהאלטן דער שרייבער מרדכי קויפמאן.
דער עולם האט זיך פארוויילט ביז שפעט אין דער נאכט.

דער באזוך פון זאב (וועלוול) שניידער פון דעטרויט

אפריל דאס יאר האבן באזוכט ישראל אונדזער לאנדסמאן זאב (וועלוול) שניידער מיט זיין פרוי אסתר.
שניידער איז, ווי באוווסט, דער איניציאטאר פונעם געדאנק צו גרינדן א ביבליאטעק אויך לעווי־זאנ'ס נאמען, אלס א דענקמאל פאר די קרעמעניצער קהילה. שניידער איז איינער פון די שעצער פון ריב"ל, און זייענדיק געניט אין זיין לערע, פארעפענטליכט ער פון צייט צו צייט וויסנשאפטלעכע ארטיקלען וועגן אים.

גלייכצייטיק, האט דער חבר שניידער ארגאניזירט אין דעטרויט א קרייז פון העברעאישע שרייבער און לערער, אלס "פריינט פון ריב"ל ביבליאטעק", וועלכע האבן פארשאפן פאר דער ביבליאטעק הונדערטער זעלטענע און וויכטיקע ביכער.

שניידערס אפטע בריוו זענען פאר אונדז א קוואל פון מוט און פון זאכליכע עצות.
זיין באזוך איז געווען א וויכטיקע בעשעעניש, און א געלעגנהייט פאר א "חשבון הנפש" און א אנצייכנונג פאר אונדזער צוקונפטיקער ארבעט.

אויף דעם פייערליכן צוזאמענטרעף מיטן ה׳ שניידער אין ריב"ל׳ס ביבליאטעק דעם 7.4.68 איז אפגעגעבן דעווארן אן אויספירלעכן איבערבליק וועגן דער אנטוויקלונג פון דער ביבליאטעק ביז יעצט, ווי אויך א איבערבליק וועגן דער קרעמעניצער לאנדסמאנשאפט בכלל אין ישראל.

דער ה׳ שניידער אין זיין רעדע האט זיך קאנצענטרירט איבערהויפט אויף די פראבלעמען פון ריב"ל ביבליאטעק און איר צוקונפט. ער האט אויפגפאדערט צו שאפן ענגערע פארבינדונגען מיט די צוויי אוניווערזיטעטן אין תל-אביב, ווי אויך פארגעלעגט צו באנייען סטיפענדיעס פאר סטודענטן פאר עסייען אויפן געביט פון "ספרות ההשכלה"

ער האט אויך געשפענדעט א געוויסע סומע געלט צו דעם צוועק.
דער אפטייד אורנט פון חבר שניידער און זיין פרוי איז פארגעקומען אין "בני ברית" זאל ווו עס האבן זיך צוזאמענגעטראפן דער "שבט" פון די שניידערס אין ישראל (55 פארשוין קיין עין הרע - כן ירבו), אויך זענען אנוועזענט געוועזן פארשטייער פונעם ועד.

דער באזוך פון י. וואקמאן

עס איז איבעריק איבערצודערציילן וועגן י. וואקמאן׳ס געבענטשטע טעטיקייט פאר דער קרעמעניצער לאנדסמאנשאפט אין ניו יארק, ווי אויך פאר דעם "מפעל הזכרון" אין ישראל.

א מינהג האט ער זיך געמאכט יעדעס יאר, אדער אפילו צוויי מאל א יאר צו באזוכן ישראל צוזאמען מיט זיין פרוי גניא (די טאכטער פון מאטוס חזן). אויך זייערע דריי טעכטער מיט די איידעמס קומען אויף א באזוך פון צייט צו צייט.

וועגן וואקמאן׳ס באזוך אין ישראל נאך דעם ׳זעקס-טאג׳ קריג האבן מיר שוין דערציילט אין פריערדיקן העפט.

דער ועד האט געהאט מיט זיי א ספעציעלן צוזאמענטרעף אין ריב"ל ביבליאטעק, און שפעטער אויך אין מלון "דן". ביי דער געלעגנהייט האט דער חבר וואקמאן באזוכט אייניקע פון די "זקני קרעמעניץ" (אלעזר בריק - תל-אביב, יוסף פאק - ראשון לציון, נחום גרינבערג-בת-ים) הו

מיר האבן זיך פארטיילט מיט די איינדרוקן וועגן דער טעטיקייט פונעם אירגון אין ישראל און וועגן דער "סאסייטי" אין ניו יארק. ביי דער געלעגנהייט האט זיך אויפגעוועקט דער ערנסטער פראבלעם פון דור ההמשך: ווי אזוי צו באווירקן די יוגנט וועלכע זענען געבוירן און געצויגן געווארן אויסער קרעמעניץ, און פארבינדן זיי מיט "זכר קרעמעניץ". לאמיר האפן אז עס וועט זיך געפונען א וועג צו די הערצער און מענטאליטעט פון אונדזער "דור ההמשך".

אין דעם באזוך האט דאס פאר וואקמאן צוגעגרייט דעם באדן פון זייער עליה עס בויט זיך א הויז פאר זיי אין ירושלים, אם זאל קאנען פארנעמען אויך זייערע קינדער.

שוין יעצט ווינטשן מיר זיי "ב ר ו כ י ם ה ב א י ם".

געסט פון ארגענטינע

אין אפריל און אין אנהויב מאי דאס יאר, האבן אין ישראל געווײלט אלס געסט פון ארגענטינע, אונדזערע לאנדסלייט קיפערמאן און חיים נאדעל, ביידע זענען זיי פון די טיכטיקסטע מיטגלידער פון קרעמעניצער לאנדסלייט פאראיין און בוענאס=איירעס. בשעת זייער באזוך דא האבן זיי אויף זיך גענומען די טרחה זיך צו זען מיט א סך קרעמעניצער אין ישראל און געבראכט זיי גרוסן פון זייערע קרובים אין ארגענטינע.

אויף דער פייערלעכער אויפנאמע זייערער, אין דער לעווינזאן=ביבליאטעק האבן זיך פארזאמלט א גרעסערע צאל קרעמעניצער.

דער אוונט איז אדורך אין א געהויבענער שטימונג און אין א הארציקער אטמאספערע. אין דעם ווערטער אויסטויש האבן זיי זיך ביידע באטייליקט מיט רייד פול מיט טעם און ווינטערעס. מיר האבן פון זיי בעהערט וואס עס ווערט געטאן אין זייער לאנדסלייט פאראיין אין באצוג צו זייערע מיטגלידער, צו דעם אנדענק פון אונדזערע קדושים, צו מדינת ישראל ואחרון אחרון צום ארגון יוצאי קרמניץ אין ישראל.

מיט א געפיל פון ווארעמער ברודערשאפט האבן מיר זיך געזעגנט מיט די טייערע געסט שפעט אין אוונט.

תרומות פון אויסלאנד

מיר זעצן דא פאר די רשימה פון די שפענדונגען, וועלכע מיר האבן פארעפענטליכט אין דער העפט "קול יוצאי קרמניץ" נומער 2, א טייל פון די געלטער זענען מלכתחילה אנגעמערקט געווארן פאר באשטימטע צוועקן און א טייל – לטובת דעם מפעל הזכרון. די שפענדער פון סומען ווייניקער פון 25 דאלאר ווערן דא נישט אויסגערעכנט.

לטובת "קול יוצאי קרמניץ"	דאלאר
8.67 – קרעמעניצער ל"ל פאראיין אין ארגענטינע, איבערגעשיקט דורך מ. כ"ץ	33
1.68 – אהרון געלעראנט, איטאליע	50
4.68 – קרעמעניצער ל"ל פאראיין אין ארגענטינע דורך ח. מארדיש	55
5.68 – בנימין בארשאפ, ניו-יארק	50
6.68 – הילדה שווארצאפל-רויט, ניו-יארק	25
פון פארשידענע לאנדסלייט אין אמעריקע	55
פאר פארשידענע פאראויס אנגעמערקטע צוועקן	
4.68 – יצחק וואקמאן, ניו-יארק פאר נויטבאדארפיגע	100
4.68 – נארמאן דעסער, ניו-יארק פאר נויטבאדארפיגע	25
6.68 – וואלף שניידער, דעטרויט, אלס פרייז פאר א ווערק וועגן דער השכלה תקופה	160
לטובת דער לעווינזאן ביבליאטעק	
4.68 – נטע קיפערמאן פון בוענאס איירעס, בעת א באזוך אין ישראל	80
5.68 – יצחק וואקמאן ניו-יארק, בעת א באזוך אין ישראל	100
5.68 – בנימין בארשאפ, ניו-יארק	100
5.68 – קרעמעניצער סאסייטי אין ניו-יארק	100
	933 דאלאר

<u>ברוכים הבאים</u> !

<u>מאקס דעסער</u>

דאס 17טן יולי וועט קומען קיין ישראל אויף א קורצן באזוך מאקס דעסער מיט זיין פרוי קלארע פון קאנאדע, דאס איז זייער צווייטער באזוך אין ישראל.

דאס מאל וועלן זיי זיך דא טרעפן מיר זייער זון און שנור, וועלכע מאכן דורך א וויסנשאפט-דיפלאמע אין דעם "הדסה" מעדעצינישן-צענטער אין ירושלים.

מאקס דעסער איז טיכטיק צווישן אונדזער לאנדסלייט אין קאנאדע און איז אן איבער-געגעבענער פריינט פון אונדזער לאנדסמאנשאפט אין ישראל. ער האט מיט זיין איניציאטיוו און אנשטרענגונג געשאפן באדייטענדע געלטער פאר אונדזער טעטיקייט דא, ער שטייט מיט אונדז אין א באשטענדיגן קאנטאקט.

<u>דוד ראפאפארט</u>

דעם 23-טן יולי קומט צו אונדז אויף א באזוך דוד ראפאפארט פון ניו-יארק. ער איז יעצט סעקרעטאר פון דעם קרעמעניצער לאנדסלייט פאראיין דארט.

דוד ראפאפארט האט אין לויף פון יארן רעדאגירט און ארויסגעגעבן א יידישן דריי-מאנאטליכן זשורנאל אין ניו-יארק. אייניקע פון זשורנאלן ענטהאלטן לידער פון ראפאפארט'ס פען, וועלכע זענען געווידמעט קרעמעניץ, און צייכנען זיך אויס מיט פיל ליבע און בענקשאפט צו זיין היים-שטאט מיט זיינע אומגעקומענע יידישע ברודער דארט.

זיין רשימה אין "קרעמעניצער יזכור בוך" פון ארגענטינע פארענדיקט ראפאפארט מיט די פאלגענדע ווערטער:

"אפשר איז נאך ערגעץ דא א קרעמעניץ. נאר אזוי ווי כ'קען זיך ניט פארשטעלן א ים אן וואסער, א הימל אן א באט, אזוי קען איך זיך ניט פארשטעלן א קרעמעניץ אן יידן".

<u>פ.ב.</u>

צום יארצייט פון די געפאלענע זין אונדזערע

<u>יעל ירון</u>

דעם 9-טן יוני 1968 איז אויסגעפאלן דער יארצייט פון יעל, דער זון פון שימה און יזהר ירון-קרעמענטשוצקי. ער איז געפאלן אין דעם זעקסטעגיקען קריג. א מאנאגראפיע וועגן אים האבן מיר פארעפענטליכט אין "קול יוצאי קרמניץ" נומער 2.

צו זיין יארצייט האט דער קיבוץ עין השופט, וווּ יעל איז געבוירן און אויפגעבראכט געווארן, ארויסגעגעבן א בוך געווידמעט זיין נאמען. א וויכטיקן פלאץ אין דעם בוך פארנעמען זיינע בריוו צו די עלטערן און חברים. אין די בריוו דריקט זיך אויס זיין אידעלע נאטור און טיפער פארשטאנד.

<u>אבשלום צידון</u>

צום יארצייט פון אבשלום צידון, דער זון פון חנה און שמואל ציזין, וועלכער איז געפאלן אין זעקסטעגיקן קריג, האט זיך א גרויסער עולם פון זיינע ארבייטס-חברים, פריינט און בני-העיר פון חנה מיט שמואל'ן פארזאמלט אויף דעם מיליטערישן אפשניט פון בית-עולם קרית שאול תל-אביב.

א מיליטערישער חזן האט געזאגט די פאסיקע תפילות און דער אנפירער פון "קרן הגימלאות" האט אין ווארעמע ווערטער אים מספיד געווען.

א קורצע צייט פאר דעם, ערב יום העצמאות, האט מען אין א ראדיא פראגראם, געווידמעט די געפאלענע זון, פון ישראל איבערגעגעבן א שמועס פון א 7 יעריק קינד מיט א פארשטעער פון ראדיא, די ווערטער פון יינגעלע עופר, וואס האט דערציילט וועגן זיין געפאלענעם פאטער, האבן שטארק גערירט די הערצער פון די טויזנטער צוהערער. אט דאס קינד, איז אבשלום'ס ז"ל זון, חנה מיט שמואל'ס אייניקל.

איך האט דער באוווסטער זשורנאליסט רפאל בשן פארעפנטליכט א ברייטן אינטערוויו אין "מעריב מיט אבשלום'ס פרוי און מיט עופר'ן.

<u>אלי רגב ז"ל</u>

דעם 4.6.68, איז דורך א מינע, וועלכע אראבער האבן אונטערגעלייגט אויף דעם באדען פון קיבוץ מעוז-חיים, דערהרגעט געווארן דער 25 יעריגער אלי רגב.

אלי רגב איז דער איידעם פון יעקב חסיד ז"ל, ר' מרדכי חסיד'ס זון. אלי האט געהייראטעט די טאכטער פון יעקב און רעיה, בלהה, און געווען מיט זיי צוזאמען א חבר אין קבוצת כנרת. אלס קינד פון 5 יאר איז אלי מיט זיינע עלטערן עולה געווען קיין ישראל פון לוב. צו דער קבוצה האט ער זיך איינגעשלאסן ערשט נאך דער חתונה מיט בלהה'ן. פון פאך א דיפלאמירטער לאנדווירטשאפט אינסטרוקטאר, האט ער זיך מיט לייב און לעבן אפגעגעבן דער ערד-ארבייט אין קיבוץ.

זיין איבערגעבענהייט צו זיין פרוי, טעכטערל גילת און שוויגער רעיה, האט ארויסגערופן באוואונדערונג בא יעדן. אט דאס, ווי אויך לעבנסלוסט ווערן ארויסגעדריקט אין זיינע בריוו פון שלאכט פעלדער.

מיר וועלן דא ברענגען נאר צוויי ציטאטן פון זיי, וועלכע וועלן דאס אמבעסטן ארויסדריקן.

ירושלים 8.6.67

"... שוין עטליכע טעג ווי קלויב זיך דיר צו שרייבן אפילו נאר א פאר ווערטער בלויז דיך צו בארואיקן, אבער, ליידער, האב איך דאס ניט געקענט אויספירן, ווייל מיר האבן געפירט א שווערן און אכזריותדיקן קאמף איבער דאס אלטן ירושלים. ווי דו זעסט יעצט בין איך געבליבן געזונט און שטארק..."

און נאך זיין אנטייל אין דעם באוואוסטן שלאכט אין כראמה, די "אל פאתח" נעסט

אין "ירדן" שרייבט ער.

"... ווי דו זעסט בין איך ווידער ארויס אפילו אן א קראץ. שרעקליך און ערשיטערנד איז אלעס געווען. אמת, דאס קומט נאך אלץ ניט צו דעם וואס עס איז געווען אין ירושלים, אבער דער ווילן צו בלייבן לעבן און אומצוקערן זיך אייך א היים איז געווען פונקט ווי דארט....... וויפיעל מאל איז דאס מעגליך אנטיילנעמען אין שלאכטן און ניט געטראפן ווערן? מענטשן זאגן אז דאס איז א מזל, אנדערע ווידער טענען אז דאס איז א סימן אז אזא מענטש איז אנגעצייכנט צו לאנגע יארן..."

און אט ווי גאר אונערוווארטעט דער טויט האט אלי'ן געפאנגען.
יהיה זכרו ברוך.

מ. ג.

הלכו לעולמם

<u>צירה בערענשטיין</u>, די שוועסטער פון ריבע ז"ל און בעלא איז פלוצלינג געשטארבן. זי האט די לעצטע פאר יאר שטארק געליטן, אבער דאך איז דער טויט אירער פאר אלע קרובים און פריינט געווען אונערוווארטעט. עס האבן זי באגלייט אויף איר לעצטן וועג די קרובים און קרעמעניצער. איר קבר געפונט זיך אין שכנות מיט איר מאנ'ס אויף די בית עולם אין רחובות.

יהיה זכרה ברוך.

<u>בעלא גרינבערג</u>, דעם 30.1.68 איז געשטארבן די פרוי בעלא, נחום גרינבערג'ס ווייב, ייבדל לחיים. זי איז געווען די איינציקע טאכטער פון איר דור אין קרעמעניץ, וועלכע האט זיך בעראטעוועט פון די רוצחים'ס נעגל.

זי האט געהאט דעם גרויסן זכות צוזאמען מיט די קינדער, איידעמס און אייניקלעך, עולה זיין קיין ארץ-ישראל, האט געהאט דעם זכות צו זען דעם אויפקום פון מדינת ישראל, און האט אפילן זוכה געווען, קורץ פאר איר טויט, בייצוזיין אויף דער חתונה פון אייניקל, שרה ברוניה און מילעק טייטעלמאנ'ס טאכטער.

יהיה זכרה ברוך.

<u>אברהם פייער</u>, דעם לעצטן ווינטער, איז אברהם פייער נאך א שווערער קרענק געשטארבן. ער איז פון די ערשטע, וואס האבן אין די לעצטע יארן עולה געווען פון ארגענטינע. מיט געדולט האט ער צוזאמען מיט זיין פרוי איבערגעטראגן די יסורים פון קליטה, און ווען ער האט זיך שוין צוגעפאסט צום לאנד, האט אים דער אכזריותדיקער טויט אוועקגענומען.

פייער איז געווען אן איבערגעגעבענער מיטגליד פון אונדזער פאראיין, ניט דורגעלאזט קיין איינע פון אונדזערע צוזאמענקונפטן, וועלכע זיינען פאר אים אלעמאל געווען אן אנגענעמע איבערלעבעניש.

איבערגעלאזט א פרוי, זיינע א איבערגעגעבענע באגלייטערן אין לעבן.

יהיה זכרו ברוך.

שרה פרידעל, אין פתח תקוה איז אין טיפער עלטער געשטארבן די אלמנה פון ר' מענדל פרידעל. זי האט זיך געפונען לאנגע יארן אין ישראל און געוווינט צוזאמען מיט איר טאכטער נעמי און איידעס בונים ספעקטאר. דער זון אירער אברהם איז א לאנגיאריקער חושב פון ירושלים. זי האט אויך געלאזט א טאכטער אין אמעריקע.

יהיה זכרה ברוך.

רוחמה רוכל

דעם 14-טן יגואר 1968 איז געשטארבן נאך א הארץ אטאק יצחק רוכל'ס פרוי, רוחמה, אין עלטער פון 66.

געבוירן אין פתח-תקוה, געערט צו דער באוואוסטער פאמיליע שטאמפער, פון די גרינדערס פון "אם המושבות", פתח-תקוה.

אין דער צייט פון רוחמה'ס יוגענד איז פארגעקומען א געראנגל אין אלע יידישע קאלאניעס, און אין פתח-תקוה באזונדערס, צווישן די אייגנטימער פון לאנדווירטשאפטן, און די יידישע ערדארבייטער איבער פראגן פון עבודה עבריח, און עס האבן זיך געשאפן צוויי אנטאגאניסטישע לאגערן. רוחמה וועלכע האט לויט איר אפשטאם געהערט צום ערשטן לאגער, האט געהאט דעם מוט זיך שטעלן צו דער זייט פון די ארבייטער און זיך אנשליסן אין "הסתדרות"

איר לעבנס וועג איז פול געוועזן מיט אינטענסיווער געזעלשאפטליכער אקטיוועטעט. זי האט זיך פיל אפגעגעבן דער ערציערישער טעטיקייט פאר דערוואקסענע, באזונדערס תימנער און אנדערע מזרח געמיינדעס, צו וועלכע זי האט א באזונדערן צוגאנג געהאט.

רוחמה איז געוועזן צווישן די גרינדער פון דער פארדינסטפולער פרויען ארבייטער ארגאניזאציע "ארגון אמהות עובדות" און איז אלע יארן געוועזן זעהר טעטיג.

זי איז געוועזן א ליבהאבערן פון דער ארץ-ישראל נאטור און אירע אלטער-טימליכקייטן ווי אויך פון תנ"ך פארשונגען. אויף די געביטן האט זי אפט געהאלטן פאפולערע פארטראגן פאר די תל-אביבער פערעפעריע איינוואוינער.

רוחמה האט מיט אינטערעס און פריינדשאפט זיך באצויגן צו דער טעטיקייט פון קרעמעניצער ל"ל פאריין. זי איז אונז אפט געקומען צו הילף מיט א גוטער עצה און דערמו-דערמונטערענד ווארט.

חאטש זי האט קרעמעניץ קיינמאל ניט געזען, האט זי אסך געוואוסט וועגן קרעמעניצער לעבענס שטייגער, עפיזאדן און טיפן.

מיר וועלן אייביק געדענקען די גאסטפריינדליכקייט אירע בשעת אונדזערע באגעגענישן בא זיי אין הויז, אין משך פון אונדזער כמעט 25 - יעריגער טעטיקייט.

ברוך זכרה.

צוליב א פאר שטיוועלעך

וועגן בנימין בארשאפ, אונזער בכבודיגן לאנדסמאן אין ניו-יורק האבן מיר פילעס געהערט זינט דער קרעמעניצער ל"ל פאראיין איז בעגרינדעט געווארן, א קיימא-לך פון 26 יאר.

אבער פאר די עלטערע עסקנים אין קרעמעניץ איז ער באקאנט געווען נאך אין די יארן, וועלכע זיינען געקומען באלד נאכן ערשטן וועלט קריג, ווען הילף איז דרינגענד נויטיג געווען.

בנימין בארשאפ גרינדעט דאן די קרעמעניצער הילפס סאסייאטי אין ניו-יורק, און פון דאן פליסט די הילף קיין קרעמעניץ, אזש ביז די לעצטע יארן פון איר עקזיסטענץ . ער און זיינע חברים זעצן פאר צו שטיצן זייערע ברודער פון דער אלטער היים איבעראל, וואו זיי זיינען פארווארפן געווארן.

נאך לאנגע יארן פון שווערער ארבייט האט ער זיך יעצט צוריקגעצויגן פון די ביזנעס און איז פריי געווארן א קוק טאן אויף צוריק. אלס פועל יוצא דערפון ליגט דא פאר אונז א פעקל בריוו זיינע. פון זיי שיילט זיך אויס דאס געשטאלט פון א הארציגן פאלקס מענטש.

מיר דרוקן א טייל פון זיי יעצט, די איבעריגע אין פאלגענדן נומער, אזוי ווי זיי שטייען און גייען, אין זייער רויער אונפארמיטלבארקייט און רירענדער אפנהארציקייט.

ס. ג.

א קורצע הקדמה

חשובער הער רוכל!

איך וויל זיך פארשטעלן פאר אייך. מיין נאמען איז בנימין בארשאפ, א קרעמעניצער ייד, וואס לעבט שוין 65 יאר אין ניו-יורק. איך בין זעהר ווייניג עוולעס באגאנגען צו דער פענסיע, איבערהויפט צו מיינע קרעמעניצער לאנדסלייט. איך בין געגאנגען א גלייכן וועג פאר אלע מיינע יארן. איך האב שוין דערלעבט א שיינע עלטער, 82 יאר. צוריק מיט 2 מאנאטן האב איך מיט מיין פרוי און קינדער, צוזאמען 8 פערזאן, געזאלט קומען קיין ישראל. קריגן אבער מיין איידעם איין הארץ אטאק, און נאכער פיהל איך זיך ניט אזוי גוט. אפשר איבעריאר. הלואי!

איך האף אז איר וועט זיך קאנען דורכקלאפן אין מיינע בריוון, און מיין שלעכט שרייבן, דאס איז דאס בעסטע וואס איך קאן. אין קרעמעניץ זענען מיינע לעהרער געווען 2 ברידער, שכנים און חברים, געוואקסן צוזאמען: אייזיק און מאטיע קארניץ. איך האב זיי ביידע בעצאלט 20 קאפיקעס א וואך צו לערנען רוסיש, וואס איך האב שוין פון לאנג פארגעסן. מיין יידיש האב זיך געלערנט ביי אייזיק שרייבער ביז איך האב געקענט שרייבן א שורה-גרוס. עס זעהט אויס אז איך בין ניט געבוירן געווארן צו זיין א שרייבער – עס האט מיר געפעלט דער שליסעל. אין מיין סטאלעריי האב איך אלעס געקענט. מ'האט מיך געהאלטן

פאר א קינצלער, אבער צום שרייבן האט מיר געפעהלט דער ווילן און מעשים. אין קרעמעניץ האב איך געדארפט ארבייטן 14 שעה אין טאג. אין אמעריקע בין איך געווען פארנומען מיט די לאנדסלייט. מיר האבן פערמאגט אלע די זעלבע קענטעניש אבער ליבשאפט איינער צום צווייטן איז אין 1903 געווען מער ווי אין 1968.

זייט מיר געגריסט מיט אייער פאמיליע. איך גריס אויך אלע קרעמעניצער און לאנג לעבן זאל מדינת ישראל.

בנימין בארשאפ

<u>צוליב א פאר שטיוועלעטן</u>

אצינד וויל איך דערצעהלן ווי אזוי איבער א פאר שטיוועלעטן בין איך געפארן קיין אמעריקע.

אט אזוי איז די פאסירונג.

מיין חבר'ס א ברידערל האט זיך געלערנט ביי וואלף שוסטער די מלאכה. ער פלעגט מאכן די בעסטע שיך. קומט אריין א פריץ מיט זיינעם א שייגעץ און באשטעלט אפאר שטיוועלעטן פאר 9 רובל. דאנערשטאג קומט דער פריץ מיט דעם שייגעץ אפ צונעמען די שטיוועלעטן, זענען זיי אבער צו קליין אויף אים. דארף מען מאכן אפאר אנדערע שיך. וואלף שוסטער דארף אבער האבן די 4.50 אויף שבת, ווייל דער פריץ האט איינגעצאלט 4.50. שיקט ער ארויס מיין חבר'ס ברידערל פערקויפן די שיך. קומט ער צוגיין צו מיר און ווייזט מיר די שיך און זאגט מיר אז איך קען זיי קויפן פאר 4.50 רובל; איך מעסט אן די שיך און אזוי ווי געוואונשן! איך האב אפילו ניט געקענט חלומען פון אזעלכע שיך. איך האב געוואוסט וואו מיין טאטע האלט דאס געלט, מיין געלט, אין דער אלטער קאנאפע – געה איך און נעהם ארויס $4\frac{1}{2}$ קערבלאך, ווייל מיין טאטע איז ניט געווען אין דערהיים. ווען ער איז געקומען פון באט ווייז איך אים די שיך, פרעגט ער מיר וואו איך האב גענומען די געלט – זאג איך אין דער קאנאפע. – נו, נו – ער האט גענומען שרייען אז ער איז מעהר קיין טאטע ניט – מען פרעגט ניט ביי אים – איך בין א סאמאוואלנע, סאמאפראוונע. ווען ער האט געענדיגט שרייען – זאג איך אים: אין דער קאנאפע ליגט דאס מיין געלט. נעהם די שיך און גיב זיי צוריק צו וואלף שוסטער און איך ארבעט מער ניט ביי דיר.

בין איך אוועקגעגאנגען צו מיין פעטער אביש און אים געזאגט אז איך וויל ארבייטן ביי אים 4 וואכן און דערנאך פאר איך קיין אמעריקע. מיין פעטער אביש האט מיר צוגעזאגט 20 רובעל מיט עסן פאר די 4 וואכן. איך איין געווייסן טאג האב איך זיך געזען מיט איציק סבארשטשיק און ער האט מיר געבראכט א פאס פאר 50 קאפיקעס. ווען איך האב געענדיגט די פיר וואכן – האב איך זיך געזעגנט מיט אלע פריינד און מיט דער משפחה. אין מיינע 17 יאר וואס איך בין אלט געווען בין איך געפארן קיין אמעריקע. מיין טאטע האט מיר באגלייט ביז ראדיוויל, ביי דער גרעניץ האט ער זיך אויסגעוויינט, מיך געקושט און געזאגט אז איך בין א גוט קינד. דאס איז געווען אין 1903. מיט אפערמעגן פון 20 רובעל האב איך זיך געפונען אין בראד – פון בראד געפארן קיין לעמבערג. איך האב באלד איינגעזען אז מיט 20 רובעל קען מען ניט קומען קיין אמעריקע. אין לעמבערג אויף דער סטאנציע האב איך גערעדט מיט יידן און זיי דערציילט אז איך בין א גוטער סטאלער און איך פאר קיין אמעריקע און האב ניט גענוג געלט, האט מען מיר געזאגט איך זאל געהן אין דעם "יוניאן" דארט וועט מען מיר העלפן. אין דעם "יוניאן" האב איך געקריגן איין אנווייזונג ווי אזוי צו פארן פון צו שטאט ביז ראטערדאם. אין יעדער שטאט וועט מען מיר געבן 2–3 טעג ארבייט ביי סטאלערײ, ביז איך וועל האבן גענוג געלט פאר א שיפס קארטע.

אין אויגוסט 1903 בין איך אנגעקומען ק יין ניו-יורק. 6 יאר האב איך געארבייט ביי יענעם - אין 1909 בין איך שוין געווארן א בעל הבית פאר זיך.

איך האב זיך ניט וואס צובאקלאגן אויף אמעריקע. אין 1912 האב איך חתונה געהאט מיט א פיין יידיש מיידל, און מיר האבן א זון, 2 טעכטער, 6 אייניקלאך און 3 אוראייניקלאך, און אלע צוזאמען א פאמיליע פון שלום.

אין די אלע יארן וואס איך בין געווען אקטיוו אין מיין פאך האב איך געהאט א גוטן נאמען צווישן יידן און קריסטן. איך בין אויסגעקומען מיט אלעמען הערצליך און טענשליך. און באזונדערס האב איך ליב געהאט מיינע לאנדסלייט און זיי האבן מיך אויך ליב געהאט.

אין יאר 1918 האב איך, דער בן סורר ומורה, ארויסגענומען קיין אמעריקע מיינע טאטע-מאמע און אזוי ארום זיי געראטעוועט פון דעם שרעקליכן גורל פון אונדזערע ברודער דארט.

* *
*

העפט 3

קרעמעניצער

לאנדסלייט

שטימע

אין ישראל און אויסלאנד